

ἄν- ἡμεῖς ἐσοχαζόμεθα αὐτοὺς ὅμοιους ἑαυτοῖς, ἢ ποτε δυνατὸν ὄχι μόνον νὰ ἀφέλωμεν τὴν ζωὴν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν παρουσίαν ἢ ὑπόληψιν; Ὡς οὖν ἡμεῖς ἰδανικοὶ, ἔπεται ἀναγκαίως νὰ νομίζωμεν τὰ κακὰ τῶν ἄλλων μὴ κακὰ, καὶ ἐπομένως ἕκαστος ἡμῶν νὰ τὰ πράττῃ ὡς μὴ τοιαῦτα.

Ἄν ὅμως τὰ βουλευτὰ καὶ ὄρεκτὰ μεγεθυνθῶσιν ὑπὸ τῆς φαντασίας, ὡς νὰ λάβωσι κρότος ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, τότε ἡ ὄρεξις καὶ ἡ ἐπιθυμία ἀλλάττουσιν ὄνομα καὶ ὀνομάζονται πάθη.

Κ Ε Φ. Ι Ε΄.

Π ε ρ ῖ Π α θ ῶ ν.

303. Ἡμεῖς ῥέπομεν ἐκ φύσεως πρὸς τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἐκφεύγομεν φύσει τὰ κακὰ. (261): ὁ ἕστιν ἡμεῖς εἴμεθα φύσει καὶ αἰσθητικοὶ καὶ λογιστικοί. Ἀλλὰ τὸ νὰ ἦναι τις ἐκ φύσεως αἰσθητικὸς καὶ λογιστικὸς ἀραγε δεῖν ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, κεῖται ὄχι ἐπ' αὐτῷ τὸ νὰ μὴν ἦναι τοιοῦτος, ἀλλ' ἐλκύεται τρόπου τινὰ ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν, καὶ πολλῶν πλέον ὠθεῖται ὑπὸ τῶν κακῶν; Κατὰ τοῦτο λοιπὸν τὸ σημαινόμενον θεωρουμένων τῶν ὄρεκτῶν καὶ βουλευτῶν, ἡ ὄρεξις αὐτῶν ὀνομάζεται χρεία, καὶ αὐτὰ χρειώδη· χρεία λοιπὸν εἶναι ἐπιθυμία δραστήριος γενέ-

νώμενη ἐκ τῆς σερήσεως ἀναγκαίου τιὸς πράγματος· ὡς ἢ τροφή, τὰ ποτὰ, καὶ τὰ ἐνδύματα εἶναι αἱ πρῶται καὶ φυσικαὶ χρεῖαι τοῦ ἀνθρώπου, ὡν πέρ ἀπόντων, αὐτὸς ἀποθνήσκει. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον αἰσθητικὸς, ἀλλὰ καὶ λογικὸς, τούτου ἕνεκεν καὶ αἱ χρεῖαι αὐτοῦ εἶναι ὄχι μονοειδεῖς, ἀλλὰ τριῶν εἰδῶν: φυσικαί, λέγω, εἴτε αἰσθητικαί, τοῦ νοῦς, καὶ τῆς καρδίας. Καθότι ἡμεῖς βλέπομεν τὸν ἄνθρωπον νὰ ἔχη χρεῖας ὄχι μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τοῦ πνεύματος, οἷαι εἶναι ἡ διδασκαλία καὶ ἡ μάθησις. . . καὶ ἔτι νὰ ἔχη χρεῖας ὄχι μόνον τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τῆς καρδίας, ἥτις βέβαια δὲν ἔγεινεν εἰς τὸ νὰ διαμένῃ διάκενος, καὶ τούτου ἕνεκεν βέβαια ἕκαστος ἐπιθυμεῖ τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι τῆς ἐρημίας, καὶ οὔτε εὐχαρισεῖται εἰς τὴν ἀπλῶς κοινωνίαν, ἀλλὰ ῥέπει καὶ εἰς τὸ νὰ ἐνωθῇ μὲ ἓν πρόσωπον, καὶ νὰ μὴν διαμένῃ μεμονωμένος, ἅπερ δηλονότι εἶναι χρεῖαι τῆς καρδίας.

304. Πολλάκις ὅμως τὰ χρειώδη δὲν διαμένουσιν εἰς τὸ ἑαυτῶν μέγεθος, ἀλλὰ μεγεθύνονται, πλην ὄχι ἀπλῶς, ἀλλ' ἕνεκα τριῶν: ἕξεως, λέγω, ἀναλύσεως, καὶ φαντασίας. Καθότι ἂν τις παρατηρήσῃ εἰς τὰ τῆς ἡμετέρας βουλήσεως, εἴτε εἰς τὰς ἡμετέρας ἐνεργείας, ἢ θελεν ἰδοῖ ὅτι ἐκτὸς τῆς ἀκαριαίας ἐνεργείας, εὔται εἰς τὰ ἡμέτερα ὄργανα διάθεσις τις ἢ τρόπος ἐπίμονος, ἥτις δηλονότι φηνομένη πολλάκις, ὀνομάζεται ἕξις (138), ὡς οὔσης τῆς ἕξεως διαθέσεως τοῦ νὰ γίνωνται αἱ κινήσεις εὐκόλως, ταχέως, καὶ σχεδὸν ἀνεπαισθήτως. Ἄλλὰ - τὸ νὰ γίνηταί τι εὐκολωτέρως, τί ἄλλο σημαίνει, εἰμὴ ὑπεροχὴν αὐ-

τοῦ ὡς πρὸς τὰ λοιπά; β'. εἶναι εὐκόλον νὰ ἰδῆ τις ὅτι καὶ ἡ ἀνάλυσις πληθύνει τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐπομένως διὰ τοῦ συνδιασμοῦ μεγαθύνει τὰς ἡδονὰς καὶ λύπας. Καθότι ἔξωσαν τρεῖς μικραὶ ἡδοναὶ ἢ λύπαι, ὡς α, β, γ. . . τότε ἂν μὲν γίνηται ἐκάστη αὐτῶν ἀνὰ μέρος, θέλει εἶναι σχεδὸν ἀνεπαίσθητος, ὡς ἐσομένη ἢ α, ἢ β, ἢ γ. . . ἂν δὲ μετὰ συνδιασμοῦ, τότε θέλουσιν εἶναι $αβ + αγ + βγ + αβγ$. γ' Ἡμεῖς εἶδομεν ὅτι ἡ φαντασία ἔχει ὄχι μόνον τὴν ιδιότητα τοῦ νὰ παριστᾷ τὰ ὄντα εἰς τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ τὰ μεγαθύνῃ διὰ τῆς προσοχῆς βέβαια (72). Ὡς ἂν μία χρεῖα μεγαθυνθῇ διὰ τῶν ἐκτεθεῦ-
των τριῶν μέσων, τότε ἀλλάττει ὄνομα καὶ ὀνομάζεται **Πάθος**.

Πάθος, λέγουσιν οἱ τινες, εἶναι μία κλίσις, ἢ ἀπο-
στροφή ἐσωτερικὴ τινος ἀντικειμένου τοσοῦτον ζήτηρᾶ, ὡς ὁ τούτου ἀποσπασμὸς πρὸς μετάβασιν ἄλλου αἰσθημάτος ἢ ἰδέας νὰ ἐμποιῇ λύπην ἢ ἡδονήν: λύπην μὲν, ἂν τὸ ἀντικείμενον ἦναι ἀγαπητόν, ἡδονήν δὲ, ἂν μισητόν. Καὶ κατ' ἄλλους, πάθος εἶναι αἰσθημα πλείον δυνατῶν τῶν λοιπῶν ἀνανεούμενον εἰς πᾶσαν στιγμήν. Καί, κατ' ἄλλους, πάθος εἶναι ἐπιθυμία δυνατὴ μετὰ ἔξωτος ἔνεκα τῆς ἡδονῆς, ἣν πέρ τις εὕρισκει εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἑνὸς ἀγαθοῦ, ἢ τῆς λύπης τῆς προξενουμένης ἔνεκα τῆς σερήσεως αὐτοῦ. . . ἢ ἔνεκα τῆς λύπης, ἣν τις δοκιμάζει εἰς τὴν ἀπάντησιν ἑνὸς κακοῦ, καὶ τῆς ἡδονῆς, ἣν περ προξενεῖ ἢ τε ἀπουσία καὶ ὁ μηδενισμὸς αὐτοῦ. Φαίνεται ὅμως ὅτι πάθος εἶναι οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ ἀδυναμία τοῦ ὑρεγομένου ὡς πρὸς τὸ ὀρεκτόν, ἢ ὑπὸς τοῦ ὀρεκτοῦ ὡς

πρὸς τὸ ὀρεγόμενον: ἢ ἂν θέλης φθορὰ τῆς ἰσορροπίας αὐτῶν ἀποκτηθεῖσα ἕνεκα τῆς ἕξεως, ἀναλύσεως, καὶ φαντασίας. Καὶ οὗτος εἶναι ὡς φαίνεται ὁ λόγος δι' ὅν περ ἡ φαντασία ἐλέχθη μήτηρ καὶ τροφὸς τῶν παθῶν. Πλὴν πότε; μετὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἀγαθοῦ. Καθότι ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ ζητεῖ τὰ ἀγαθὰ καὶ φεύγει τὰ κακὰ ἐκ φύσεως, ἐπόμενον εἶναι, ἂν σκελετεύσῃ ἐν ἀγαθόν ἢ ἐν κακόν, ὥστε νὰ τὸ εὖρη ἀναγκαιότατον πρὸς ἀπόκτησιν ἢ φυγῆν: ἢ ἂν θέλης μᾶλλον ἑαυτοῦ ἀγαθόν ἢ μᾶλλον κακόν, νὰ τὸ διώκῃ μᾶλλον τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν, ἢ νὰ τὸ ἐκφεύγῃ μᾶλλον τῶν λοιπῶν κακῶν, ὡς κεχρωσμένου δηλονότι οὕτως ὑπὸ τῆς φαντασίας. Πλὴν ἐπειδὴ καὶ πάντα ταῦτα γίνονται ὄχι ἀκαριαίως, ἀλλ' ἐν χρόνῳ, δῆλον ὅτι τὰ πάθη εἶναι ἕξεις, καὶ ἄνευ τῆς ἕξεως εἶναι ἀνυπόστατα, διὸ ἀφανισμὸς ἐνὸς πάθους εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὁ χρόνισμὸς τῆς ἀπουσίας τοῦ ὀρεκτοῦ, εἴτε ὁ ἀπομακρυσμὸς αὐτοῦ. Ὡς πάθος ἠθελεν εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἡ αἰσθητικότης ἐξερχομένη εἰς τὰ ἔξω σώματα.

305. Εἰ δὲ καὶ ζητήσῃ τις καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν παθῶν, οὗτος θέλει ἰδεῖ ὅτι αὕτη εἶναι κυρίως μὲν τὰ παραδείγματα, ἐξ ὧν τις περικυκλοῦται ἐκ τῆς νηπιότητος αὐτοῦ, αἱ διδασκαλίαι, αἱ προλήψεις, ἴσως δὲ καὶ τὸ κλίμα, ὅπερ κατοικεῖ, καὶ ἡ ἀτομικὴ κατασκευὴ αὐτοῦ. Καθότι ἐπειδὴ τάτε ἀγαθὰ καὶ κακὰ εἶναι ὄχι ἐν, ἀλλὰ πολλὰ, καὶ ἐπειδὴ εἶναι λόγος οὐδεὶς τοῦ νὰ προκρίνη τις τοῦτο τὸ ἀγαθόν μᾶλλον τῶν λοιπῶν, ἢ νὰ ἐκφεύγῃ τοῦτο τὸ κακόν μᾶλλον τῶν λοιπῶν, ἐπόμενον εἶναι ἂν ἐν ὀρεκτὸν μεγαλυνθῇ: εἴτε γένῃ μείζον ἑαυτοῦ ἕνεκα

τῆς ἕξεως, ἀναλύσεως, καὶ φαντασίας (302), καὶ γένηται ταυτοχρόνως καὶ μείζον ἀπάντων τῶν λοιπῶν ὀρεκτῶν, ὅπερ καὶ πάθος τότε λέγεται. "Ὡς πάθος ἤθελεν εἶναι ἐπιθυμία ἢ ἔκκλησις, ἧς τινος τὸ ἐπιθυμητὸν ἢ φευκτὸν εἶναι τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν ἢ κακῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ῥοπὴ πρὸς τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἔκκλησις τῶν κακῶν (261), ἐπόμενον εἶναι πᾶς λογισμὸς καὶ πᾶσα πράξις τοῦ ἔχοντος τὸ πάθος καὶ ἀφορᾷ πρὸς οὐδὲν μᾶλλον, ἢ πρὸς ὃ ἐφίεται ἢ ἐκφεύγει. Καὶ τούτου ἕνεκεν, ὡς φαίνεται, καὶ πάθος ὀνόμασαι (128). Ἄλλ'— ἡ αὔξησις ἐνὸς ὀρεκτοῦ ἢ βουλευτοῦ τί ἄλλο εἶναι, εἰμὴ αὔξησις ἡδονῶν ἢ λυπῶν, ὡς οὔσης τῆς ὀρέξεως ἐκτάσεως τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ ἀγαθὰ ἢ συστολῆς αὐτῆς ἐκ τῶν κακῶν (257); "Ὡς ὁ ἄξων τῶν παθῶν εἶναι αἰ ἡδοναὶ καὶ αἰ λύπαι. Οὕτως ἡμεῖς λέγομεν πάθη τὴν ἀγάπην, τὸν ἔρωτα, τὸ μῖσος, τὸν ζῆλον, τὸν ἔλεον, τὸν φθόνον, τὸ φιλότιμον, κτξ, ὅπερ δηλονότι εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἡδοναὶ καὶ λύπαι πεποιωμένα, καὶ ὄχι ἀκαριαῖαι. "Ὡς πάθος ἤθελεν εἶναι ὑπόστασις ἡδονῆς ἢ λύπης.

306. "Ὡς ὁ ἄξων τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἢ κινήσεως εἶναι τὰ πάθη, καὶ ἄνευ αὐτῶν τὸ πᾶν ἤθελεν εἶναι νεκρὸν. Πλὴν ποτὲ μὲν πρὸς τελειοποίησιν αὐτοῦ, ποτὲ δὲ πρὸς ὑφesiν ἢ καὶ ὄλεθρον. Καθότι ἂν τὰ πάθη ἔλλειπον, ὁ ἀνθρώπος δὲν ἤθελε βοηθοῖ ἀνθρώπου. . . οἱ ἀνθρώποι δὲν ἤθελον ἔλθῃ εἰς γάμου κοινωνίαν. . . οἱ γεννητότεροι δὲν ἤθελον φροντίζοι περὶ τῆς διατηρήσεως ἢ βελτιώσεως τῶν ἰδίων τέκνων. . . τὰ τέκνα δὲν ἤθελον

γηροκομοῦ τοὺς γεννήτορας . . οὔτε τέχναι οὔτε ἐπιστήμαι ἤθελον λάβοι ὑπαρξιν, καὶ πολλῶ πλέον νὰ τελειοποιηθῶσιν. "Ὡς τὰ πάθη εἶναι ἡ ἀρμονία καὶ ἡ διατήρησις τοῦ κόσμου. Καὶ ἐξ ἐναντίας, ἂν τὰ πάθη ἔλλειπον, οἱ γεννήτορες δὲν ἤθελον ἀποσρέφονται τὰ τέκνα αὐτῶν . . τὰ τέκνα δὲν ἤθελον καταλυτοῖ τοὺς γεννήτορας αὐτῶν . . ὁ ἄνθρωπος δὲν ἤθελε καταδιώκει τὸν ἄνθρωπον . . οὔτε τυραννίαι, οὔτε ἀρπαγαί, οὔτε πόλεμοι ἤθελον ἔχει ὑπαρξιν ἐν ταῖς οὐσίῃ. "Ὡς τὰ πάθη εἶναι ἡ ἀταξία καὶ ὁ ὄλεθρος τοῦ κόσμου. Ἐν γένει ὅμως τὰ πάθη τῆς ἐπιθυμίας εἶναι ἰσχυρότερα τῶν τῆς ἐκκλίσεως. Καθότι ἡμεῖς βλέπομεν πολλοὺς νὰ ἀπολλύωσι τὴν υἱείαν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν διὰ τὸ ἀδύνατον τῆς ἀπολαύσεως τοῦ ἐπιθυμητοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ βλέπωμεν νὰ συμβαίῃ τὸ αὐτὸ, ἢ καὶ σπανιώτατα εἰς τὰ πάθη τοῦ μίσους. "Ὡς ὀρθῶς ἤθελε συνάξοι τις ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη νὰ ἐπιθυμῇ μᾶλλον ἢ νὰ μισῇ

307. Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ ἡδοναὶ καὶ αἱ λύπαι εἶναι ὄχι μονοειδεῖς, ἀλλὰ τεσσάρων ειδῶν (284), ἐπόμενον εἶναι καὶ τὰ πάθη νὰ ἦναι ἐπίσης. Οὕτω τὸ, γαστρίμαργος, τὸ, ἀκόλαστος κτξ, ἀνάγονται εἰς τὰ τῆς σαρκῆς ἢ αἰσθησέων . . τὸ, δὲ σπουδαῖος καὶ κακός εἰς τὰ τῆς βελτιώσεως . . τὸ, δὲ φιλάργυρος καὶ ἄσπυτος κτξ, εἰς τὰ τῆς προνοίας . . καὶ τέλος τὸ, ἐλεήμων καὶ ἀσπλαγχνος, κτξ, εἰς τὸ δυνάμει.

Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τὰ πάθη τῶν αἰσθησέων προσιγίνονται ὄχι δι' ἑνὸς αἰσθητηρίου, ἀλλὰ διὰ πέντε, ἐπόμενον εἶναι καὶ ταῦτα νὰ ἦναι πέντε ειδῶν. Οὕτως ἡ μὲν

γαστριμαργία ἀνάγεται εἰς τὴν γεῦσιν, ὁ δ' ἔρως, εἰς τὴν
 ὄρασιν, ἢ δ' ἀπέλγ-ια, εἰς τὴν ἀφήν, καὶ οὕτως ἐφεξῆς.
 Πολλάκις ὅμως τὰ αἰσθητήρια βοηθοῦνται ὑπ' ἀλλήλων,
 ὥστε τὸ πάθος τοῦ ἐνὸς νὰ δυναμοῦται ὑπὸ τῆς συνδρομῆς
 τῶν ἄλλων: ὡς δηλονότι ὁ ἔρως ὑπὸ τῆς ἀφῆς καὶ ἀ-
 κοῆς. Δῆλον δ' ὅμως ὅτι τὰ πάθη τῶν αἰσθητήσεων ἔλα-
 βον καταχρησικῶς τοῦτο τὸ ὄνομα, καὶ ὅτι τὰ αἰσθητή-
 ρια, εἴτε τὰ τούτων ἀποτελέσματα: τὰ αἰσθήματα λέ-
 γω, εἶναι ὀλοτελῶς ἀρχαὶ τῶν παθῶν, ἀλλ' ὁ νοῦς, ἀλ-
 λέως ἔπρεπε καὶ τὰ κτήνη νὰ ἔχωσι πάθη, καὶ ὡς φαίνεται
 εἶναι ἀνεπιτήδεια παθῶν. Καθότι ἕως οὗ ἔν ὄρεκτόν εἶναι
 ὄρεκτόν: ὁ ἐστὶν ἕως οὗ τί ἐνεργεῖ ἔν παρὸν, ἢ τούτου
 ἐνέργεια δὲν εἶναι πάθος, εἶναι ἀπλῆ ὄρεξις. Ὅταν ὅ-
 μως τὸ ὄρεκτόν μεγαθυνθῇ (302), ὥστε νὰ λάβῃ ὑπόστα-
 σιν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ (305), εἰς τρόπον ὁποῦ νὰ κινῆται
 ὁ ἄνθρωπος, ἐκείνου ἀπόντος, τότε ὀνομάζεται πάθος.
 Ἀλλὰ-τις ποτε εἶπεν ὅτι τὰ αἰσθητήρια ἀναλύουσιν ἢ
 μεγαθύνουσι τὰ ἀντικείμενα; Τί-δαί, ἂν ἀπῆ ὁ μεγα-
 θυσμός ἐνὸς ὄρεκτοῦ, εἴτε ἢ φθορὰ τῆς ἰσορροπίας με-
 ταξὺ τοῦ ὀρεγομένου καὶ τοῦ ὄρεκτοῦ (204), εἶναι δυ-
 νατὴ πλέον ἢ ὑπαρξίς τοῦ πάθους; Ἄν-ἐγὼ δὲν ἐγκατα-
 λιμπάνω πᾶν αἰσθημα καὶ τὴν θεωρίαν παντὸς ἄλλου
 ἀντικειμένου, καὶ ὑπάγω πρὸς ζήτησιν ἐνὸς μόνου, ἀλλ'
 ἐλκύομαι ἐπίσης ὑπὸ πάντων, πῶς τοῦτο ἠθελε λεχθῆ
 πάθος; Καθότι ἐγὼ βέβαια τότε πέκονθα οὐδὲν (128).
 Τὰ πάθη ὅμως τῆς βελτιώσεως ἔχουσι τὸ μέγιστον κράτος
 ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Καθότι ἀπικται αἱ τέχναι
 καὶ ἐπιστήμαι, αὐταὶ αἰ δυναστεῖαι, αἱ διοικήσεις, οἱ πόλε-

μοι, ἢ εἰρήνη, αἱ πολυτέλειαι, κτξ, ἀνήκουσιν εἰς τὴν βελτίωσιν. Ἡ δ' ἀρετὴ καὶ κακία ἀνάγονται κυρίως εἰς τὸ δυνάμει.

308. Ἐν πρώτοις λοιπὸν λέγω ὅτι τὰ πάθη θεωρούμενα ὡς ἕξεις (304): ὅ ἕξι ὡς ἐν χρόνῳ ἀποκτώμενα, εἶναι διαφόρου βαθμοῦ. Καθότι ἐπειδὴ κατ' ἀρχὰς τὰ πάθη εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἀπλῶς ὀρέξεις (αὐτόθι), ἐπόμενον εἶναι βαθμηδὸν νὰ αὐξάνωνται καὶ νὰ δυναμοῦνται μὲ τὴν τε παρέλευσιν τοῦ χρόνου καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυσιν τῶν μερῶν τοῦ ὀρεκτοῦ, ὥστε νὰ γίνωνται διαθέσεις καὶ ἕξεις. Καὶ ἡ πείρα θέλει ὅτι ὅσα τῶν παθῶν γεννῶνται, καὶ αὐξάνονται ταχέως, ταῦτα καὶ ταχέως μηδενίζονται. . . καὶ ἐξ ἐναντίας, ὅσα αὐξάνονται βραδέως, ταῦτα ἀποκαθίζονται γιγαντικῶς καὶ δυσμόχλευτα. Καὶ ὁ λόγος τούτου τοῦ φαινομένου βέβαια εἶναι οἰτιός: ἦτε σμικρότης δηλονότι τῆς ἕξεως, καὶ τὸ ἡμελημένον τῆς ἀναλύσεως, ἐν ᾧ ἐπακολουθεῖ τὸ ἀνάπαλιν εἰς τὰ βραδέως ἀποκτώμενα. Καθότι ἂν τις μικρῶς ἐξετάσῃ ἐν πράγματι, ὄχι μόνον δὲν θέλει τὸ θεωρήσει ἐκ παντὸς μέρους, ὥστ' ἐν μὴν ἀπαντήτῃ ἐλαττώματα εἰς τὸ μετέπειτα, καὶ ἐχομένως νὰ ἀλλάξῃ γνώμην (262), ἀλλὰ καὶ ἀποκτῶν μικρὰν ἕξιν περὶ αὐτοῦ, ἐκ μικρῆς ἐνχυτίας αἰτίας αὐτὸς θέλει ἐκκλίνει ἐξ αὐτοῦ. Ἀκολουθεῖ ὅμως τὸ ἀνάπαλιν εἰς τὸ βραδὺ πάθος. Καθότι ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖ ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνον ἔχει πολὺν χρόνον εἰς τὸ νὰ ἀνασμιλεύσῃ τὸ ἀγαπητὸν ἀντικείμενον λίαν λεπτομερῶς, ἀλλ' ἔνεκα τούτου ἀποκτᾷ καὶ μεγάλην ἕξιν περὶ

αὐτοῦ, ὥς ἀπαντα τοῦ κόσμου τὰ πράγματα νὰ ἀδυνα-
τῶσι νὰ τὸν ἐλκύσωσιν ἐκεῖθεν.

309. β' Τὰ πάθη θεωρούμενα ὡς ἡδοναὶ καὶ λύ-
παι διακροῦνται εἰς δύο εἶδη: ταυτέσιν ἐπιθυμίας καὶ
φυγῆς, Καὶ ἡ μὲν ἀγάπη, ὁ ἔρως, ἡ φιλία, τὸ φιλό-
πλουτου, ἡ σπουδὴ, κτξ, εἶναι πάθη ἐπιθυμίας, ἡ δ'
ὀργή, τὸ μῖτος, ὁ φθόνος, κτξ, εἶναι πάθη φυγῆς.
Ὡς ἐὰν μὲν τῶν πρώτων ὁ ἄνθρωπος κινεῖται πρὸς δια-
τήρησιν τῶν ἀγαπητῶν ἀντικειμένων, καὶ διὰ μέσου αὐ-
τῶν ἑαυτοῦ, διὰ δὲ τῶν δευτέρων, πρὸς ἀφανισμὸν τῶν
φευκτῶν, ὅπερ εἶναι ἔμμεσος διατήρησις ἢ βελτίωσις ἑαυ-
τοῦ: ὁ ἐς ἑκάτερον αὐτὸς ζητεῖ οὐδὲν ἄλλο, ἢ τὴν
ἰδίαν διατήρησιν καὶ βελτίωσιν, ὅπερ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ,
ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ ἑαυτόν.

310. Ὡς ἡ ἀγάπη ἑαυτοῦ, κατὰ τοὺς μεταφυ-
σικοὺς, εἶναι τὸ πρῶτον καὶ ἡ πηγὴ τῶν παθῶν καὶ
κοινὸν εἰς ἅπαντας. Ἐγὼ ὁμῶς λέγω ὅτι ἡ ἀγάπη ἑαυτοῦ
δὲν εἶναι ὀλοτελῶς πάθος, ἀλλὰ νόμος τῆς φύσεως.
Καθεὶ ἕκαστος ὁμολογεῖ ὅτι τὰ πάθη εἶναι ὄχι ἔμρυτα,
ἀλλ' ἐπίκτητα (304), ἀλλέως ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι ἔ-
πρεπε νὰ ἔχωσι τὰ αὐτὰ καὶ τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ πάθη,
καὶ ὄχι διάφορα καὶ ἐκ διαμέτρου ἐναντία. β' Τὰ
μὲν πάθη εἶναι ἕξεις: ὁ ἐς ὑπαρξιν δέονται χιόου
(αὐτόθι), ἡ δ' ἀγάπη ἑαυτοῦ εἶναι σύμφυτος καὶ σύγ-
χρονος μὲ αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου. Εἶτα ἔστιν
οὐδεὶς, ὅς τις δύναται νὰ μισήσῃ ἢ νὰ ἀποσραφῇ ἑαυτόν,
ἐν ᾧ τὰ πάθη γίνονται καὶ ἀπογίνονται. Ὡς ἡ ἀγάπη
ἑαυτοῦ δὲν εἶναι πάθος. Ἄν λοιπὸν δὲν ἦναι πάθος: ὁ

ἔσι δὲν εἶναι ἐπίκτητον, ἄρα σύμφυτον. Καθότι ἔσιν οὐδείς, ὅστις δὲν ἐκφεύγει τὰς ἀλγηδύνας καὶ λύπας καὶ κατ' αὐτὴν τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν. Ἄλλ' - αἱ ἀλγηδύνες καὶ λύπαι τί ἄλλο εἶναι, ἢ μηδενισμὸς ἑαυτοῦ; Ἡ δ' - ἀποφυγὴ τοῦ ἰδίου μηδενισμοῦ τί ἄλλο εἶναι, εἰμὴ διατήρησις ἑαυτοῦ; Ἀλλὰ - τί ἄλλο ὀνομάζομεν ἡμεῖς ἀγάπην ἑαυτοῦ, εἰμὴ τὴν ἰδίαν διατήρησιν καὶ τελειοποίησιν; Ὡς εἴη ἡ ἀγάπη ἑαυτοῦ εἶναι νόμος τῆς φύσεως καὶ ὄχι πάθος.

Θεωρεῖται ὁμοίως καὶ ἄλλη οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἑαυτοῦ ἀγάπης καὶ τῶν παθῶν: τουτέστιν ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον αὐτῶν. Καθότι ἡ μὲν ἀγάπη ἑαυτοῦ ἔχει δι' ἀντικείμενον τὴν ἰδίαν τοῦ ἀνθρώπου διάθεσιν, τὰ δὲ πάθη, τὰ τούτων-αἷτια. Οὕτως ὁ μὲν φιλάργυρος ἀγαπᾷ τὰ ἀργύρια: ἐξωτερικόν τι ὄηλ., καὶ ὁ φθονερός φθονεῖ τὸν ἔνδοξον καὶ ὄχι τὴν δόξαν, ἐν ᾧ ἡ ἀγάπη ἑαυτοῦ εἶναι αὐτῆ τε ἢ ἡδονὴ τοῦ διὰ χρημάτων ζῆν ἐν ἀνέσει, καὶ ἡ λύπη ἢν τις δοκιμάζει, ἂν δὲν ἀποκαταστήσῃ ἑαυτὸν ἔνδοξον.

311. "Ἄν ὁμοίως καὶ ἡ ἀγάπη ἑαυτοῦ δὲν ἦναι πάθος, πλην εἶναι ἢ ἀρχὴ τῶν παθῶν καὶ ἢ μόνη πηγὴ αὐτῶν. . . καὶ ἂν αὕτη ἔλλειπε, τὰ πάθη ἢθελεν ξηραυθῆ. Καθότι-ἂν τις δὲν ἠγάπα ἑαυτὸν, ποῖος ἢθελεν εἶναι ὁ λόγος τοῦ νὰ ἀγαπᾷ ἢ νὰ ἀποσρέφῃται ἄλλου; Ἄν-τις δὲν ἢθελε τὴν δόξαν ἢ τὸν πλοῦτον περὶ ἑαυτοῦ, τί τὸν ἔμελλεν, ἂν ἄλλος ἀπελάβανε ταῦτα; Ἐκαστος λοιπὸν εἶναι τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος, καὶ ἅπαντα τὰ λοιπὰ εἶναι σημεῖα, ἔνθα περατοῦται ἢ σφραῖρα αὐτοῦ.

Ὡς ἕκαστος νομίζει ὅτι τὸ πᾶν ἀνήκει καὶ ἀναφέρεται πρὸς οὐδένα ἄλλον, ἢ πρὸς αὐτὸν, καὶ τούτου ἕνεκεν βέβαια καὶ ἠδύνουσι καὶ ἀλγύνουσιν αὐτόν.

Ἄλλ' - ἂν, ἢ θελεν εἰποῖ τις, καὶ ἕκαστος ἐκτελή τὸ πᾶν ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ ἀγάπης, τίνος ἕνεκεν νὰ παραδί-
δῶσι πολλοὶ ἑαυτοὺς εἰς θάνατον ἢ διὰ τὴν ἰδίαν δόξαν, ἢ φίλον, ἢ πατρίδα; Ἰδοῦ πως. Ἡ ἀνδρεία, ὡς εἶναι γνωστὸν, εἶναι ἀρετὴ τοῦ νὰ καταφρονῆ τις, ἔνθα δεῖ, τοὺς κινδύνους, εἰδὲ ἀντὶ νὰ τοὺς κατεφρονῆ, τοὺς ἐκφεύγει, τοῦτο εἶναι δειλία: τουτέστι κακία. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος γενιώσκων τὰ κακὰ, τὰ ἐκφεύγει ἐκ φύσεως, ὡς ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ ἐκφύγη καὶ τὴν δειλίαν. Ἀλλὰ τὸ νὰ φεύγη τις τὴν δειλίαν, τί ἄλλο κἀμνει εἰς τινα μέρος, εἰμὴ νὰ ἀπαντᾷ τὸν θάνατον; Ὡς ὁ παραδίδων ἑαυτὸν εἰς θάνατον, παραδίδει ἑαυτὸν ὄχι ὑπὲρ ἄλλου τίνος, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτοῦ. Καὶ, ὡς φαίνεται, δεῖ εἶναι ἀδύνατον εἰς τινα νὰ φθάσῃ εἰς τοσαύτην ἀγάπην ἑνὸς ἀντικειμένου, ὡς νὰ νομισθῇ τῆν ἐκείνου σέρησιν χεῖρονα τοῦ ἰδίου θανάτου, καὶ ἐπομένως νὰ εἶναι ἀδιάφορος εἰς αὐτὸν ἢ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος, ἐκείνου ἀπολεσθέντος. Καθὼς ὅτι φθάνει τις νὰ ἐπικεντρώσῃ ἀπάτας τὰς ἀκτίνας ἑαυτοῦ πρὸς ἓν μόνον σημεῖον, καὶ τότε ἐκεῖνο τὸ σημεῖον θέλει εἶναι ἴσον μὲ τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Καθότι ἂν ἅπασα ἢ ἐπιφάνεια μιᾶς σφαίρας τραπῇ εἰς ἓν σημεῖον, τότε τοῦτο τὸ σημεῖον θέλει εἶναι ἴσον μὲ τὴν σφαῖραν.

312. γ' Τὰ πάθη θεωρούμενα ὡς ἐκ τῆς πηγῆς αὐτῶν διαιροῦνται εἰς δύο: εἰς τὰ τῆς ψυχῆς καὶ καρδίας. Καὶ πάθη μὲν καρδίας ὀνομάζονται τὰ περὶ τοῦ καλοῦ

καὶ ἐνδόξου, ψυχῆς δὲ, ὅσα πρὸς παρέλευσιν χρόνου καὶ φυγὴν ἀηδίας. ἢ καρδίας μὲν, ὅσα συντείνουσι πρὸς διατήρησιν καὶ βελτίωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ψυχῆς δὲ, ὅσα πρὸς παρέλευσιν χρόνου καὶ φυγὴν ἀηδίας. Καὶ κυρίως μὲν ἅπαντα τὰ πάθη εἶναι ἔργου τῆς ψυχῆς, καὶ οὐδὲν τῆς καρδίας, ὡς ὄντος ἐκάστου αὐτῶν οὐδενὸς ἄλλου, ἢ ἰδέα τινός (304): ὁ ἐστὶ δημιουργημα τοῦ νοός. Πλὴν ἐπειδὴ καὶ εἰς τινα τῶν παθῶν συνδιατίθεται καὶ ἡ καρδία: ὁ ἐστὶ συμβαίνουσι παλμοὶ εἰς αὐτὴν, κατάθλιψίς τις, χεῖρτις ψυχρὰ ἐπ' αὐτῆς, λειποθυμῖαι, κώλυμα ἀναπνοῆς, διασολὴ ἢ πυσολὴ καρδίας, τούτου ἕνεκεν ἐν λόγῳ ταῦτα ὀνομάσθησαν τῆς καρδίας, καὶ ὄχι τῆς ψυχῆς. Καὶ ὄχι μόνον εἰς ἀπάντημα ἐνὸς φίλου ἢ ἐχθροῦ θεωρεῖται διάθεσις τις τῆς καρδίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀπλῶς ἀνάμνησιν αὐτῶν, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἢ κακῶν πράξεων αὐτῶν. . . καὶ ἡ μὲν τῶν ἀγαθῶν ἀνάμνησις ἀποκαθίστησιν εὐκόλῳ τὴν ἐνέργειαν τῆς καρδίας καὶ τοῦ διαζώματος, ἡ δὲ τῶν κακῶν, τὸ ἀνάπαλιν. Καὶ τούτου ἕνεκεν καὶ ὁ Βάκχων ὑπέθετο ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἔκτον αἰσθητήριον τὴν ἀγάπην ἐν τῇ καρδίᾳ, ὡς ὄντων τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ μίσους εἰς μόνην τὴν καρδίαν ἐπαισθητῶν, καὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο μέρος τοῦ σώματος. Ὡς τε πάθη καρδίας ὀνομάζονται ἐκεῖνα, εἰς ὧν περ τὴν παρουσίαν θεωρεῖται διάθεσις εἰς τὸν φρενητικὸν χῶρον (16), εἴτε εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὅπερ καλύπτεται ὑπὸ χειρὸς ἐπιτιθεμένης ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ σομάχου: ὁ ἐστὶν ἡ καρδία, τὸ διάζωμα, καὶ τὸ ἄνω σῶμιον τοῦ σομάχου. Εἰς ὅσα δὲ τῶν παθῶν δὲν συνδιατίθεται ὀλοτελῶς αὕτη ἢ

μικρὰ ἐσία τῆς αἰσθητικότητος, ταῦτα λέγονται τῆς ψυχῆς.

Ὅτι λοιπὸν τὸ πρᾶγμα ἔχει οὕτως, ἕκαστος ἔχει ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν πληροφορίαν, ἂν μόνον παρατηρήσῃ τὴν συμβαίνειν εἰς αὐτὸν, ἐν ᾗ ἐπίκειται ἐπ' αὐτὸν κίνδυνός τις, ἢ ἔνεσιν ἐλπίς μεγάλου ἀγαθοῦ. Εἰ δὲ καὶ θελήσει τις καὶ τὸν λόγον, οὗτος ὡς πρὸς ἡμᾶς δὲν ἤθελεν εἶναι ἄλλος, εἴμῃ ἢ συμπάθεια (αὐτόθι), πρᾶγμα διάλου ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς. Πλήν εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι εἰς πᾶσαν διάθεσιν τῆς ψυχῆς συνδιατίθενται ἐκτὸς τοῦ ἐγκεφάλου καίτινα μέλη τοῦ σώματος. Εἰς τὰ πάθη λοιπὸν τῆς καρδίας τὸ συνδιατιθέμενον μέρος τοῦ σώματος εἶναι ὁ φρενητικὸς χώρος, καὶ τούτου ἔνεκεν, ὡς φαίνεται, ἂν εἰς μέγαν θυμὸν γέννη φλεβστομία, ὁ θυμὸς μηδενίζεται. Εἶναι ὁμῶς ἀξιὸν θαυμασμοῦ ὅτι ὅσα τῶν παθῶν συντείνουσι μάλιστα πρὸς διατήρησιν καὶ βελτίωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ταῦτα εἶναι ὅχι μόνον ἀπλῶς αἰσθήματα ἢ ἰδέαι ἐντὸς τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλὰ καίτις κατάθλιψις, εἴτε βίαιος ἐνέργεια ἐπὶ τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐδηλονότι καὶ βλαίως πως ὁ ἄνθρωπος νὰ διατηρῇ καὶ νὰ τελειοποιῇ ἑαυτὸν, ὅπερ βέβαια ἐμφανίζει τὴν συμπάθειαν τῶν μικρῶν ἐσιῶν τῆς αἰσθητικότητος πρὸς τὴν μείζονα (αὐτόθι).

313. Εἰς τὰ πάθη ὁμῶς τῆς καρδίας ἐμφανίζονται καίτινα σημεῖα ἐξωτερικὰ, ἐξ ὧν ἡμεῖς ἀποφασίζομεν τὴν ἐκείνων ἐνδύμυχον ὑπαρξίν, ἅπερ μάλιστα ἔχουσι τὴν ἑαυτῶν ἔδραν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ εἰς ἅπαν τὸ πρόσωπον. Καὶ ταῦτα εἶναι ὁ γέλως, ἢ φαιδρότης, τὰ δά-

κρυα, ἢ σκυθρωπότης, ἢ κατήφεια κτξ, ἄπερ βέβαια εἶ-
 νοι ὄχι πάθη, ἀλλὰ σημεῖα τῶν παθῶν. Ὡς ἐνθα τις
 βλέπει γέλωτα, ἐκεῖ συνάγει χαρὰν . . . καὶ ἐνθα δάκρυα
 λύπην κτξ. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ βλέπει τις δάκρυα ὄχι μό-
 νον εἰς τὴν παρουσίαν τῶν ἀλγηδόνων, ἀλλὰ καὶ τῆς λύ-
 πης καὶ ἀφθονεσέρως ὀρθῶς ἠθελε συνάξει ὅτι ὅσα ἐκ-
 τελοῦσι τὰ αἰσθητά, τοσαῦτα καὶ αἱ ἰδέαι. Πῶς ὅ-
 μως ὁ φρενητικὸς χῶρος ἐνεργεῖ ἐπὶ τὸ πρόσωπον, ὥς
 νὰ συνδιατιθῆται καὶ τοῦτο εἰς τὴν ἐκείνου διάθεσιν, τοῦ-
 το εἶναι ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς, ὡς δηλ. εἶναι ἄγνωστον καὶ
 εἰς τοὺς ἀνατόμους πῶς ὁ γεννητικὸς χῶρος ἐνεργεῖ ἐπὶ
 τοῦ πώγωνος, ὅθεν καὶ συμπάθει αὐνόμασαι: ὅ ἐστιν
 ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς.

314. δ'. Τὰ πάθη θεωρούμενα ὡς ἐκ τοῦ τέλους
 αὐτῶν ἢ σκοποῦ: τοῦτέστιν ὡς πράξεις (274), λαμβάνουσιν
 ὄνομα ἀρετῆ καὶ κακία, ἢ καὶ οὐδέτερόν τι. Καὶ ἀρετὴ
 μὲν εἶναι ὑπεράσπισις καὶ ἔκτασις τοῦ σκοποῦ τῆς φύσεως,
 κακία δὲ πολέμιος αὐτοῦ. Οὕτως ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι
 ἐγεννήθησαν διὰ νὰ ὑφιστῶνται καὶ νὰ τελειοποιῶνται,
 ἄντις εἰς τοῦτο συντρέχη ἔ] τοῦτο ἀρετῆ, καὶ ἂν ἀντιπο-
 λεμῆ εἰς ταῦτα, τοῦτο κακία, ἐξ ὧν καὶ ὁ πράττων ὀ-
 νομάζεται ἀγαθός ἢ κακός, εἴτε ἐνάρετος ἢ φαῦλος.
 Καὶ ἀρετὴ μὲν εἶναι, ἐνθα τὸ πάθος ἔχει δι' ἀντικει-
 μενον τὸ κατ' αὐτὸ ἀγαθόν ἢ δοκίμενον κακὸν (296),
 κακία δὲ, ὅταν τὸ κατ' αὐτὸ κακὸν ἢ δοκομενον ἀγα-
 θόν. Οὕτω περὶ μὲν τοὺς κινδύνους, ἄν τις φοβῆται τὸ
 πᾶν, τοῦτο κακία . . . ἂν δ' οὐδ' ὅλως, ἐπίσης κακία . . .
 εἰδ' ἄπερ, καὶ ὅτε δεῖ, τοῦτο ἀρετῆ . . . καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀν-

δρείος πάσχει, καὶ πάσχει ἔνεκα τῆς σωτηρίας τῶν ἄλλων, τοῦτο εἶναι δοκόμενον κακόν. Καὶ ὁ μὲν φθόνος εἶναι κακία, καὶ καθ' αὐτὸ κακόν, ἡ δὲ μέθη οὕσα κακία, εἶναι δοκόμενον ἀγαθόν (300). Ὡς καὶ ὁ ἄξιον τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν εἶναι οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ αἰ ἡδοναί. Οὕσα ὁμῶς ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀρχαίων νομισμάτων πάθος εἰς τινος, καὶ οὔτε βλάβην οὔτε ὄφελος ἐμποιοῦσα εἰς τοὺς ἄλλους, αὕτη οὔτε ἀρετὴ εἶναι, οὔτε κακία, ἀλλ' οὐδέτερόν τι. Ὡς ἂν μὲν τις θεωρῇ τὸ πρᾶγμα ὡς ἐκ τῆς ἀρχῆς, ἢ θελε τὸ ὀνομάσει πάθος, ἂν δὲ ὡς ἐκ τοῦ τέλους, ἀρετὴν, ἢ κακίαν, ἢ οὐδέτερόν τι.

Σημειωτέον ὁμῶς ὅτι ἡ ἀρετὴ καὶ κακία θεωρεῖται ὄχι μόνον εἰς τὰς πράξεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀπλῶς ἐπιθυμίαν καὶ θυμὸν: ὁ ἐστὶν εἰς τὰ ἀπλά πάθη. Καθότι ἂν μὲν τις θυμοῦται λίαν εἰς μικρὰ πράγματα, ἢ ἂν δὲν θυμοῦται ὀλοτελῶς εἰς τὰ μεγάλα, ὡς εἰς τὸν φόνον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δηλ. τοῦτο λέγεται κακία. . . καὶ λέγεται ἀρετὴ, ἂν μὲν θυμοῦται ὅτε, καὶ ὅσον δεῖ. Τοῦτο δ' αὐτὸ ἢ θελε λεχθῆ καὶ περὶ τῆς ἐπιθυμίας.

315. Καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον μὲν ἡ ἀρετὴ φαίνεται ὅτι κατέχει τὸ μέσον τῶν παθῶν, ἡ δὲ κακία τὰ πέρατα, καὶ διὰ τοῦτο καὶ σοφαστικὴ τις τοῦ μέσου ἡ ἀρετὴ ἢ θελεν ὀνομασθῆ, πλην ὄχι πάντοτε. Οὕτω περὶ τὰ τῆς αἰσθήσεως ἢ φυσικὰ πάθη τῆς ἀφῆς, οὔσα ἢ σωφροσύνη ἀρετὴ κατέχει τρόπον τινὰ τὴν μεσότητα τῶν δύο ἄκρων: ἀκολασίας λέγω καὶ ἀναισθητίας (ἅπερ δηλονότι εἶναι κακίαι), ἔνθα τοῦ μὲν ἔντος ἐλλείψεώς τινος, τοῦ δὲ ὑπερβολῆς, ἡ σωφροσύνη εἶναι μέσος ὅρος. Περὶ

δὲ τὸν θυμὸν ἢ ὀργήν, οὐσα ἢ πραότης ἀρετὴ κατέχει τρόπον τιὰ τὴν μεσότητα τῆς ὀργησίας καὶ ὀργιλότητος (ἅπερ δηλονότι εἶναι κακίαι), ἔνθα τοῦ μὲν ὄντος ἐλλείψεως, τοῦ δὲ ὑπερβολῆς, ἢ πραύτης εἶναι μέσος πῶς ὄρος. Περὶ δὲ τὴν λήψιν τῶν χρημάτων, οὐσα ἢ ἐλευθεριότης ἀρετὴ κατέχει τρόπον τιὰ τὴν μεσότητα τῶν δύο ἄκρων ἀνελευθερίας καὶ ἀπωτίας (ἅπερ δηλονότι εἶναι κακίαι), ἔνθα τοῦ μὲν ὄντος ἐλλείψεως, τοῦ δὲ ὑπερβολῆς, ἢ ἐλευθεριότης εἶναι μέσος πῶς ὄρος.

Πλὴν οὔτε ἢ ἀρετὴ εἶναι πάντοτε μεσότης κακῶν, οὔτε ἢ κακία ἄκρον ἢ ἔκκλισις τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἀπόλυτά τινα πολλάκις, ἢ καὶ ἐκδιαμέτρου ἐναντία. Οὕτως ὁ ἔλεος καὶ ἡ φιλία εἶναι ἀρεταὶ ἀπολύτως, χωρὶς τοῦ, ὁ μᾶλλον ἔλεος ἢ ἡ μᾶλλον φιλία νὰ ἦναι κακία. καὶ ἡ ἐπιχαιρεκακία, ὁ φθόνος, ὁ φόνος, ἡ κλοπὴ, κτξ, εἶναι κακίαι ἀπολύτως, χωρὶς νὰ ἦναι ἄκρα ἀρετῆς τινος. καὶ ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἐκδιαμέτρου ἐναντία τῆς ἀδικίας.

Συνάγεται λοιπὸν ἐντεῦθεν ὅτι ἢ ἀρετὴ εἶναι περὶ τὴν πράξιν καὶ ὄχι περὶ τὴν θεωρίαν. Ἰαθότι οὐδεὶς λέγεται δίκαιος, ἕως οὗ γινώσκει τὸ, τὶ ἐστὶ δικαιοσύνη, ἀλλ' ὁ γινώσκων καὶ ποιῶν αὐτήν.

316. Εἶναι ὅμως ἄξιον σημειώσεως ἢ τοῦ Ἀριστοτέλους τῶν ἐν τῇ ψυχῇ γινομένων εἰς τρία διαίρεσις (α): τουτέστιν εἰς πάθη, δυνάμεις, καὶ ἕξεις, εἴτε ἀρετὰς καὶ

(α) Τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα τρία ἐστὶ: πάθη, δυνάμεις, ἕξεις. λέγω δὲ πάθη μὲν ἐργήν, θυμὸν, φόβον, θράσος, φθόνον, χάραν, φιλίαν, μίσος, πόθον, ζῆλον, ἔλεον, καὶ ὅλως οἷς ἔπεται

κακίας (β). Καθότι—τοῦτο τί ἄλλο εἶναι, εἰμὴ ὑπονύη-
 σις τοῦ ὅτι τὰ πάθη εἶναι μὴ ἕξεις, καὶ ὅτι αἱ ἀρεταὶ καὶ
 κακίαι ὑφίστανται ἄνευ παθῶν: Καθότι ἂν, κατὰ τὸν Ἀ-
 ριστοτέλην, τὰ πάθη δὲν ἦναι ἕξεις, τότε ἀναγκαίως ἀ-
 κολουθεῖ νὰ ἦναι ἀπλῶς ὄρεξις: ὅ ἐστι μὴ ἐπίκτητα,
 καὶ ἐπομένως ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι νὰ ἔχωσι τὰ αὐ-
 τά τε πάθη καὶ ἰσομεγέθη, καὶ ὡς φαίνεται τοῦτο εἶ-
 ναι ἀνύπαρκτον. β'. Ἄν, κατ' αὐτὸν τὸν Ἀριστοτέλην, ὁ
 μὲν φθόνος, καὶ τὸ θράσος, καὶ ὁ ζήλος, καὶ ἡ φιλία (α)
 εἶναι πάθη, ἐν ᾧ ἡ ἠθικὴ τὰ θέλει κακίας ἢ ἀρετᾶς,
 αἱ δὲ ἀρεταὶ καὶ κακίαι, κατ' αὐτὸν, εἶναι ἕξεις (β).
 ἄρα καὶ κατ' αὐτὸν τὰ πάθη εἶναι ἕξεις, ὡς ἐλέχθη (304).
 γ'. Ἄν, κατ' αὐτὸν τὸν Ἀριστοτέλην (α), ἡ ὀργὴ ἦναι πά-
 θος. . . καὶ ἂν τὸ μὲν σφοδρῶς ἢ ἀνειμένως ὀργισθῆναι εἶναι
 κακία, τὸ δὲ μέσως, ἀρετή. . . καὶ ἂν ἀφαιρεθῇ τὸ σφοδρῶς,
 καὶ ἀνειμένως καὶ μέσως, τὸ κατάλοιπον θέλει εἶναι μηδέν.

ἡδονὴ καὶ λύπη. Δυνάμεις δὲ, κατ' ἄς παθητικοὶ τούτων λεγό-
 μεθα: οἷον κατ' ἄς δυνατοὶ ὀργισθῆναι, ἢ λυπηθῆναι, ἢ ἐλε-
 ῆσαι. Ἐξεις δὲ, κατ' ἄς πρὸς τὰ πάθη ἔχομεν εἶ, ἢ κακῶς:
 οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι, εἰ μὲν σφοδρῶς, ἢ ἀνειμένως, κακῶς ἔ-
 χομεν, εἰδὲ μέσως, εἶ. Πάθη μὲν οὐκ εἰσὶν οὐδ' αἱ ἀρεταὶ οὔτε
 αἱ κακίαι, ὅτι οὐ λεγόμεθα κατὰ τὰ πάθη σπουδαῖοι, ἢ φαῦλοι,
 κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς λεγόμεθα. Καὶ ὅτι κατὰ μὲν τὰ πάθη, οὔ-
 τε ἐπαινοῦμεθα, οὔτε ψεγάμεθα. Οὐ γὰρ ἐπαινεῖται ὁ φοβοῦμενος
 οὐδὲ ὁ ὀργιζόμενος, οὐδὲ ψέγεται ὁ ὀπλῶς ὀργιζόμενος, ἀλλ' ὁ
 πῶς. Ἡθικ. Νικομ. τὸ β'. κεφ. δ'.

(β) Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὕσα τῇ
 πρὸς ἡμᾶς ὠρισμένη λόγῳ. Ἄρισ. Ἡθικ. Νικ. τὸ β'. κεφ. ε'.

τί ἄραγε ἔμεινε τὸ πάθος; Ἐπειτα - τίς δὲν φέγει τὸν φθονερόν, ἢ τίς δὲν ἐπαιεῖ τὸν ἐλεοῦντα, ἅπερ Ἀριστοτέλης ὠνόμασε πάθη, ἐν ᾧ ὁ αὐτὸς θέλει ὅτι κατὰ τὰ πάθη ἡμεῖς οὔτε ἐπαινούμεθα, οὔτε φεγόμεθα;

Ὅτι δὲ τὰ πάθη, ὡς καὶ αἱ ἀρεταὶ καὶ κακίαι, εἶναι ἕξεις, γίνεται γνωστὸν καὶ ἐκ τῆς λύπης τοῦ κυριευομένου ὑπότινος πάθους καὶ φέροντος λόγους κατ' αὐτοῦ: ἢ ἂν θέλης ἐκ τῶν ἐλέγχων τοῦ συνεισότητος. Καθότι ἂν τις φέρῃ λόγους ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ πάθους, λόγους, οὓς περ αὐτὸς βλέπει καθαρῶς, χωρὶς ὅμως νὰ δύνηται νὰ κάμῃ ἀπόφασιν, τοῦτο ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, οὔτις δὲν κρίνει, ἀλλ' ὅτι φέρει μὲν ταυτοχρόνως ὑπὲρ τοῦ πάθους καὶ ἄλλους, ὧν περ ἕνεκα τῆς ταχύτητος καὶ σμικρότητος τῆς ἐνεργείας αἰσθάνεται ὅλοτελῶς, οἷτινες φέροντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἄλλους πολλοὺς, λαμβάνουσι τὰ νικητήρια. Καθότι γινομένων ταυτοχρόνως πολλῶν κρίσεων, τινῶν μὲν ἐπαισθητῶν, πλειόνων δ' ἀνεπαισθητῶν, ἀναγκαίως ἡ ψυχὴ ἔχει νὰ δώσῃ τὴν ψήφον πρὸς τοὺς πλείονας ὡς μείζον τὸ ἀγαθὸν παριστώντας, πλην ὅχι ἄνευ λύπης, ὡς οὔσης τῆς ψήφου ἐναντίον τοῦ λογικοῦ, εἴτε τῶν ἐνεσῶτων καὶ ἐναντίων λόγων, ἐν ᾧ ἄνευ πάθους: τουτέστιν ἄνευ ἕξεως, δοκιμάζει τις οὐδεμίαν λύπην εἰς πᾶσαν ἀπόφασιν (88). Ὡς καὶ τὰ πάθη, ὡς καὶ αἱ ἀρεταὶ καὶ κακίαι, εἶναι ἕξεις, καὶ δὲν διαφέρουσι κατ' ἄλλο, εἰμῆ. καθ' ὃ τὰ μὲν θεωροῦνται ὡς ἐκ τῆς ἀρχῆς, τὰ δὲ, ὡς ἐκ τοῦ τέλους (314), καὶ πρὸς τοῦτοις καθὼ πολλὰ τῶν παθῶν εἶναι οὔτε ἀρετῆ, οὔτε κακία, ἀλλ' οὐδέτερόν τι.

317. Ἀλλά - τίς ἄλλως θεωρεῖ τὸ τέλος παντὸς

πράγματος, εἴμῃ τὸ λογικόν; Ὡσε ὀρθῶς ἤθελε συνά-
 ζοιτις ὅτι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἀναφερόμενον μὲν ὡς πρὸς
 τὰς αἰσθήσεις: ἢ ἂν θέλῃς ὡς πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ
 θυμὸν, ὀνομάζεται πάθος (304) , ὡς δὲ πρὸς τὸ логи-
 κὸν ἢ βούλησιν, ἀρετὴ ἢ κακία. Καὶ τούτου ἕνεκεν πᾶ-
 σα πρᾶξις ἐνάρετος, ἐξ ἧς ἄπεσιν ἢ προαίρεσις, εἴτε τὸ
 λογικόν, εἶναι οὔτε ἀρετὴ οὔτε κακία. Οὕτως ἄντις κρί-
 νη μὲν δίκαιος, πλην ἕνεκα φόβου τοῦ μείζονος, οὗτος
 δὲν εἶναι δίκαιος. . καὶ ἄντις θανατοῦ ἀδίκως, πλην προ-
 σαγῆς τινος ἕνεκα, οὗτος βέβαια δὲν εἶναι φονεὺς. Ἄλλ'
 ἐπειδὴ καὶ πᾶν τέλος εἶναι πρᾶξις, δῆλον ὅτι αἱ ἀρεταὶ
 καὶ κακίαι εἶναι πράξεις περὶ πάθη.

Τὰ πάθη λοιπὸν θεωρούμενα ὡς ἀπλῶς ὀρέξεις ἢ
 αἰσθητικότης μὴ ἐντὸς τοῦ σώματος ἡμῶν (304), εἶναι
 διόλου ἀθῶα, καὶ τούτου ἕνεκεν οὔτε ἐπαινούμεθα, οὔτε
 ψεγόμεθα πράττοντες αὐτά. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡμεῖς: οἱ τὰ
 πάθη λέγω ἔχοντες, εἴμεθα καὶ λογικοί, τούτου ἕνεκεν
 κατὰ τοῦτο ἔπεται εἰς ἡμᾶς καὶ ἔπαινος καὶ φόγος, πλην
 τότε αἱ κινήσεις ἡμῶν λέγονται ὄχι πλέον πάθη, ἀλλ'
 ἀρεταὶ, ἢ κακίαι.

318. Ἄν λοιπὸν καὶ τὰ πάθη καθ' ἑαυτὰ θεω-
 ρούμενα ἦναι πρᾶγμα ἀνέγκλητον. . καὶ ἂν ταῦτα ἦναι
 ἢ ζωὴ τῆς ζωῆς ἡμῶν, ὡσε αὐτῶν ἀπόντων, τὸ πᾶν νὰ
 ἦναι νεκρὸν (306) , ἐπόμενον εἶναι νὰ ἦναι ἀδίκος καὶ
 παράλογος ἢ κατὰ πῶν παθῶν καταφορὰ τῶν ἠθικῶν.
 » Ἡμεῖς, ἀκούειτις αὐτῶν νὰ λέγωσι, δὲν βλέπομεν
 » ἄλλοτε εἰς τὸν κόσμον, εἴμῃ πολέμους, εἴμῃ ποταμοὺς
 » αἱμάτων, εἴμῃ ἀρπαγὰς, εἴμῃ ἀδικίας, εἴμῃ δουλείας,

καὶ ἄλλα ἄπειρα, ἅπερ βέβαια πηγάζουσιν ἐξ οὐδενὸς ἄλλου, ἢ ἐκ τῶν παθῶν. ὣς ἂν τὰ πάθη ἔλλειπον, ἢ ἤθελε λείψοι καὶ πᾶσα κακία ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Ἄλλα - τίς, ἢ θελεν ἐρωτήσοι τις αὐτοὺς, ἀποφασίζει ἐνταῦθα εἰς ταύτας τὰς πράξεις, ἢ αἰσθητικότης, ἢ τὸ λογικόν; Δῆλον ὅτι τὸ λογικόν. Ὡς ἄδικον, νομίζω ἐγὼ, εἶναι ἄλλος νὰ ἁμαρτάνῃ, καὶ ἄλλος νὰ φέγηται. Ἄλλ' ἂν, ἢ θελεν εἰποῖ τις, καὶ ἔλλειπον τὰ πάθη, ἀφεύκτως ἢ θελον λείψοι καὶ αἱ ἀδικίαι. Ναί. Πλὴν τὸ βιβλίον τοῦ μέλλοντος δὲν ἀνοίγεται εἰς ἄλλον, εἰμὴ εἰς μόνον τὸν ἔχοντα μεγάλα πάθη καὶ πόθον διακαῆ τῆς δόξης. Ὡς ἢ θελε λείψοι ἐνταυτῷ καὶ πᾶσα κίνησις ζώντων, μηδενισθέντων τῶν παθῶν. Ἰαί αὐτὸ τὸ λογικόν ἄνευ τῶν παθῶν εἶναι νεκρόν, καθότι τὸ λογικόν εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ζυγασάθμησις καὶ κρίσις. Ἄλλ' ὡς φαίνεται δὲν εἶναι ἢ ζυγασάθμησις καὶ κρίσις ὁ κόσμος, ἄλλ' ἢ κίνησις, ἢ τίς ἔχει ἀρχὴν τὰ πάθη.

Δημιούργησόν ἓνα κόσμον διὰ μόνου νεκρῶν σωμάτων: ἐκ γαιῶν λέγω, λίθων, μετάλλων, καὶ ὑδάτων, καὶ τότε θέλεις ἰδεῖ τὴν τούτου ὠραιότητα: ὅ ἐστι θέλεις ἰδεῖ ἄταφον νεκρόν. Διόρισον τότε νὰ ἐξαχθῶσι φυτὰ: ὅντα λέγω τρεφόμενα καὶ αὐξανόμενα ὑφ' ἑαυτῶν, καὶ τότε μόνου θέλεις ἰδεῖ σημεῖα ζώντων. Πρὸς αὐτὸν δὲ νὰ γένωσι καὶ ζῶα: ὅντα λέγω αἰσθανόμενα καὶ κινούμενα ὑφ' ἑαυτῶν, καὶ τότε θέλεις φανῆ ὀπωτοῦν ἢ σοφία σου. Δὲς δ' εἰς τινα τούτων δυνάμειν νὰ κινῶνται ὄχι μόνον ὑπὸ τῆς παρουσίας τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν νοητῶν, καὶ τότε θέλεις λάμψει ἢ σοφία σου. Οὕτω - λοιπὸν ἐχόντων

τῶν πραγμάτων, ἄντις ἔλθῶν ζητήσῃ νὰ μηδενίσῃ πᾶσαν κίνησιν γινομένην ἔνεκα τῶν νοητῶν, ὁποίας φρονήσεως σὺ ἤθελες τὸν νομίσαι; ὥστε τὰ πάθη εἶναι καὶ τὸ πλεον πολῦτιμον πρᾶγμα τοῦ κόσμου, καὶ τὸ πλεον ἀθῶν. Καὶ εἰς ἄνθρωπος ἄνευ παθῶν εἶναι τῶντι μὴ ἄνθρωπος. Ἰκί οἱ κατὰ τῶν παθῶν καταφερόμενοι, καταφέρονται ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου, ἢ ὑπὸ πάθους: ὃ ἐσι δια νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι εἶναι ἄνθρωποι. Ἀθλιωτάτη ἔκλογη!

319. Ἡ γέννησις δ' ὅμως τῶν παθῶν, κατὰ τοὺς μεταφυσικούς, εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἡ αἰσθητικότης. Καὶ ἰδοὺ πῶς οὗτοι συλλογίζονται. » Ἐν γένει πᾶν αἴσθημα, » λέγουσιν οὗτοι, εἶναι ἢ ἀλγεινὸν, ἢ ἡδύ, ἢ ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος ἐκ φύσεως ἐκκλίνει τὰ ἀλγεινὰ καὶ ῥέπει πρὸς » τὰ ἡδονικὰ, ὥστε ἀκολουθεῖ ἀναγκαίως, ὅσα τῶν ἀντι- » κειμένων διατιθέσιν ἀλγεινῶς τὰ αἰσθητήρια αὐτοῦ, » ταῦτα νὰ τὰ ἐκφρεύῃ, καὶ ὅσα ἡδονικῶς, νὰ τὰ ἐκ- » διώκῃ, ἐξ οὗ δηλονότι ἀναβλασάνουσι τὰ πάθη (304). » Ὡς ἡ πηγὴ τῶν παθῶν εἶναι ἡ αἰσθητικότης. Λαμβάνει δὲ τὸ προκείμενον ἐπιβεβαίωσιν, καὶ διότι οὔτε » πάθη, οὔτε ἀρσται, οὔτε κακίαι εἰώθασιν νὰ ἀναφύωνται, » ἐξ ὧν πεδιχθῶν ἐλλείπουσιν αἱ ἡδοναί«.

Ἐγὼ ὅμως νομίζω μὴ ἀληθές τὸ πρᾶγμα, καθότι εἶναι νὰ ἀληθέςατου ὅτι τὰ πάθη θεωροῦνται οὐδέποτε ἄνευ ἡδονῆς ἢ λύπης (αὐτόθι), καὶ τούτου ἔνεκεν ἤθελον ἐκληφθῆ ὡς ἀποτέλεσμα αἰσθητικότητος, πλην ἂν θελήσῃ τις νὰ ἐξετάσῃ τὸ πρᾶγμα περιεργότερως, οὗτος θέλει ἰδεῖ ὅτι δὲν εἶναι ἡ αἰσθητικότης τὸ ἄμεσον αἰτιον τῶν παθῶν, ἀλλ' ἄλλοι. Καθότι ἂν ταῦτο ἦν, εἶ-

πρεπεὺν ὄντες ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι ἐπίσης αἰσθητικοί, νὰ ἔχωσιν ἐπίσης ἀπαξᾶπαντες τὰ αὐτὰ πάθη, καὶ ὡς φαίνεται δὲν ἀκολουθεῖ. Οὔτε ἦν λόγος, δι' οὗ περ δὲν ἔπρεπε καὶ τὰ κτήνη νὰ ἔχωσι πάθη, ὡς οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὡς ἐγὼ νομίζω, δὲν ὑπῆρξε τι τοιοῦτον μέχρι τῆς σήμερον. Ὡς εἰς τὴν αἰσθητικότης, εἰ καὶ εἶναι αἷτιον τῶν παθῶν, πλην ὅχι ἄμεσον καὶ ἐγγύς, ἀλλὰ πόρρω καὶ ἔμμεσον.

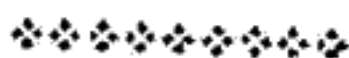
Πρῶτον λοιπὸν ἐγγύς αἷτιον τῶν παθῶν, λέγω ἐγὼ, εἶναι τὸ φύσει ἐνεργητικὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἐξ οὗ ἀνακύπτουσι τρεῖς ἐγγύτεραι ἀρχαὶ καὶ πηγαὶ αὐτῶν: ἡ φυγὴ τῆς ἀηθίας, εἴτε ἔκκλισις τοῦ μὴ ἐνεργεῖν, ἢ περιέργεια ἢ μάθησις, καὶ ἡ βελτίωσις. Καὶ διὰ μὲν τῆς πρώτης ὁ ἄνθρωπος ἐκκλίνων τὸ ἀνενέργητον, ἅπαντᾶ τῆσθε νήντινα εἰς τὴν ἐνέργειαν, καὶ τότε πολυπραγμονῶν περιεργότερως καὶ ἐν χρόνῳ τὸ πρᾶγμα ἀποκτᾶ πάθος (304). Καθότι ἂν, ὡς ἕκαστος τοῦτο ὁρᾷ, ἦναι ἡδονὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅχι μόνον ἢ τοῦ πνεύματος ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ ἡ γύμνασις τοῦ σώματος, ἔπεται ἀναγκαίως νὰ ἦναι λύπη τὸ τούτου ἐναντίον, καὶ διὰ τοῦτο φευκτόν. Ὡς εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος, τὰ νέα αἰσθήματα, καὶ ἡ γύμνασις τοῦ σώματος: ὅπερ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἐκφυγὴν τῆς ἀηθίας, εἶναι ἡ πρώτη χρεὶα τοῦ ἀνθρώπου (303), ἣτις πολλάκις τρέπεται εἰς πάθος ἕνεκα τῆς ἀναλύσεως καὶ ἕξεως.

Διὰ δὲ τῆς δευτέρας ἀρχῆς ὁ ἄνθρωπος ζητεῖ νὰ ἐνεργῇ ὅχι ἀπλῶς, ἀλλ' ἐνταυτῷ, καὶ νὰ αὐξάνη τὸν ἀριθμὸν τῶν γνώσεων αὐτοῦ: ὅπερ ἐστὶ νὰ μαυθάνη. Καθότι ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται φύσει λογιστικός:

τουτέστι δυνατός νὰ μανθάνῃ, καὶ ὄχι μετ' ἐμφύτιων ἰδεῶν (249), δὲν εἶναι λόγος, ἀφ' οὗ μάθητις τοῦ νὰ μὴν ζητῆ νὰ μάθῃ καὶ τὸ τούτου ἀκόλουθον, καὶ ἔτι τὸ τούτου, ὄντων δηλονότι τῶν πραγμάτων κρίκων τινῶν μιᾶς ἀλύσου. Ὡς ἡ μάθησις εἶναι ἄλλη χρεια τοῦ ἀνθρώπου (303), ἐξ ἧς ὁ ἄνθρωπος ἐμπίπτει εἰς πάθη (304).

Καὶ ἡ βελτίωσις ἑαυτοῦ, ἣτις κατὰ τοὺς λογικευμένους εἶναι ἡ διαφορὰ τῶν δύο ἐκτεθειμένων ἀρχῶν, εἶναι τρίτη ἀρχὴ τῶν παθῶν. Καθότι ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνον ζητεῖ ἐκ φύσεως νὰ ἐνεργῇ καὶ φύσει νὰ μανθάνῃ, ἀλλὰ καὶ ὁρᾷ, ὡς δηλονότι, εἰ δυνατόν, νὰ ἐπαινηθῆται ὑπὸ πάντων. . . καὶ ὡς ἕκαστος συνοιδε τὸ πρᾶγμα ἐξ ἑαυτοῦ, εἶναι ἀδύνατον εἰς αὐτὸν νὰ εὐχαρισηθῇ, ὅταν κεῖται ἐπ' αὐτῷ, νὰ λάβῃ ἄλλος τὰ πρωτεῖα, τούτου ἕνεκεν ἡ ἐπιθυμία τῆς ὑπεροχῆς ἢ δόξης εἶναι ἄλλη χρεια τοῦ ἀνθρώπου (303), ἐξ ἧς ὁ ἄνθρωπος ἐμπίπτει εἰς πάθη (304). Εἶναι ὅμως τοσοῦτον ἰσχυρὰ αὕτη ἡ ἀρχὴ, ὡς ἐκ ταύτης μόνης νικῶνται αἱ φυσικαὶ ἡδοναὶ καὶ πόνοι. Καθότι ἐνταῦθα συναθροίζων ὁ ἄνθρωπος ἅπαντα τὴν ἑαυτοῦ προσοχὴν περὶ τῆς ἀπολαύσεως τοῦ ἐσομένου ἀγαθοῦ, αἰσθάνεται οὐδύλως τῶν ἐνεσώτων ἀντικειμένων, ὅθεν καὶ καταφρονεῖ ἀπάσης ἐνεσώσεως ἡδονῆς καὶ πόνου. Καὶ εἶναι τῶν ἀδυνατίων εἰς τινα οὔτε νὰ προτιμήτῃ τὰ δοκόμενα ἀγαθὰ, οὔτε νὰ ὑπερπηδήσῃ τὰ δοκόμενα κακὰ, ἂν ἡ ἐπιθυμία τῆς δόξης ἢ ὑπολήψεως δὲν ἔχει κράτος ἐπὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Ὡς ἕκαστος ὁρᾷ ὅτι καὶ αἱ τρεῖς ἀρχαὶ τῶν παθῶν ἔχουσι δι' ἀρχὴν τὸ λογικόν, καὶ ὄχι τὴν αἰσθητικότητα.

Μεγεθυύθεντων λοιπὸν, τὰ μὲν ὄρεκτὰ γίνονται πάθη, τὰ δὲ βουλευτὰ, ἀρεταὶ ἢ κακίαι. Πλὴν εἰς ἕκαστον τούτων θεωρεῖται καὶ κίνησις, κίνησις δ' ὁμοῦ ἐκούσια, καὶ οὐδέποτε ἀκούσιος. Ἄλλ' ὡς φαίνεται δίδονται καὶ τινες κινήσεις εἰς τὸν ἄνθρωπον, αἵτινες ἔχουσι δι' ἀρχὴν ὅχι τὴν προαίρεσιν ἢ βούλησιν, ἀλλ' ἄλλο τι.

Κ Ε Φ. Ι Σ Τ'.

Περὶ Ὀρμεμφύτου καὶ Συμπαθείας.

320. Ὀρμέμφυτον ἢ Ἐνσικτον ὀνομάζω ἰδιότητά τινα ἢ δύναμιν τῶν ζώων, ἧς περ ἔνεκα κινουῦνται πρός τι, ἄνευ ἐξωτερικῆς τε προσβολῆς καὶ ἐνδιαθέτου βουλήs. Συμπάθειαν δὲ πάλιν ὀνομάζουσι (φυσικῶς τοῦτο καὶ ἠθικῶς) φιλίαν τινα πρός τι ἄνευ προεγνωσμένηs αἰτίας, ἀντιπάθειαν δὲ τὸ τούτου ἐναντίον ἢ νεῖκος. Ὅτι λοιπὸν ἔνεσιν εἰς τὰ ζῶα ὀρμέμφυτον καὶ συμπάθειά τις ἢ ἀντιπάθεια, οὐδεὶς δύναται περὶ τούτου νὰ ἀμφιβάλῃ, ἂν μόνον θελήσῃ νὰ ἐξετάσῃ μικρὸν τι ἕκαστον εἶδος ζώων. Πλὴν λείπεται νὰ θεωρηθῇ, ἂν τῶν ὄντων καὶ ταῦτα ἦναι ἀρχαὶ κινήσεως εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἢ ἦναι ἅπασαι αἱ κινήσεις αὐτοῦ ἐκούσιαι ἢ βουλευταί.

321. Μικρὰ λέγω ἔρευνα εἶναι ἱκανὴ νὰ καταπέι-
σῃ ἕκαστον ὅτι ἅπαντα τὰ ζῶα κινουῦνται πρός τι ἐμφύτως

καὶ ἄνευ προῦπαρχούσης τινὸς γνώσεως ἢ συνηθείας. Οὕτως ὁ ὄρτυξ καὶ πέρδιξ μόλις ἐξερχόμενοι ἐκ τοῦ ὠοῦ αὐτῶν τρέχουσι πρὸς τοὺς κίκκους καὶ σκώληκας. Ἡ γαλῆ καὶ ὁ κύων εὐθύς ὅπου γεννηθῶσι, χωρὶς νὰ ἀνοιξῶσι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, ζητοῦσι διὰ τοῦ σώματος τὸν τιθῶν τῆς μητρός. Τὸ νησσάριον εὐθύς μετὰ τὴν γέννησιν, ὅπου ἤθελεν αἰσθανθῆναι νεροῦ, βαίνει πρὸς αὐτὸ καὶ χωρὶς τινος σοχασμοῦ ῥίπτεται ἐντὸς ἑαί κραυγαὶ τῆς μητρός αὐτοῦ, ἂν δηλ. ἦναι εἰσποιητῆ: τούτέστι διαφόρου εἴδους, εἶναι ἀνωφελεῖς, ἐνθα ἡ μήτηρ διὰ τῆς κραυγῆς ἐμφανίζει τὸν ἑαυτῆς πόνου, ὑπὲρ τοῦ ἐπαπειλουμένου κινδύνου τοῦ ἰδίου τέκνου. Ἡ χελώνη, εὐθύς ὅπου ἐκβῆ ἐκ τοῦ ὠοῦ, ὁδεύει τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν ὑδοιπορίαν με ἐπιμονὴν, ὥστε ἄντις σρέψη τὴν κεφαλὴν αὐτῆς πρὸς ἄλλην εὐθυβολίαν, αὕτη διευθύνεται, ὡς καὶ πρότερον, καὶ ἐκτελεῖ, ὅπερ ἡ ἔμφυτος ἐν αὐτῇ ὄρμη θέλει. Ἡμεῖς βλέπομεν ὅτι τινα εἴδη ζώων εἶναι σαρκοφάγα καὶ ἀποποιοῦνται τὴν βρωσίαν τῶν λαχάνων, καὶ ἐξ ἐναντίας ὅτε ἄλλα πάλιν ἀποσρέφονται τὸ κρέας καὶ τρώγουσι μόνου φυτὰ, χωρὶς βέβαιά τινος διδασκαλίας. Ταῦτα - πάντα λοιπὸν καὶ ἄλλα ἄπειρα, ἅπερ γίνονται ἄνευ τινος προῦπαρχούσης γνώσεως καὶ διδασκαλίας, ὁποῖον ἄλλο πρέπει νὰ ἔχῃσι δι' ἀρχὴν, εἴμῃ ἰδιότητά τινα ἢ δύναμιν ἐνεσπαρμένην ἐκ χειρὸς τῆς φύσεως εἰς τὸν διοργανισμὸν ἐκάστου εἴδους τῶν ζώων; Τοῦτο λοιπὸν εἶναι, ὅπερ ἐγὼ ὠνόμασα ὄρμεφυτον ἢ ἐνσικτον (320). Καὶ φαίνεται ὅτε γεννᾶται ὄχι ἄλλοθεν, εἴμῃ ὡς ἐκ τῆς τοιαῆς δε πρὸς ἄλλα τῶν μορίων θέσεως ἐκάστου εἴδους τῶν ζώων.

322. Ὀρμέμφυτον βέβαια εἶναι καὶ ἐκεῖνη, ὅπερ ἀγκαλὰ καὶ εἶναι ἀόρατον κατ' αὐτὴν τὴν γέννεσιν τοῦ ζώου, πλὴν δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ γένη ψηλαφητὸν, ἀφ' οὗ τὰ μέλη τοῦ ζώου ἀποκτήσωσιν ἐκτύλιξίν τινα καὶ δύναμιν. Οὕτως ἡμεῖς βλέπομεν ὅτι εἰς τινα εἴδη ζώων γεννιῶνται κλίσεις τινές καὶ ὀρέξεις, αἵτινες οὔτε ἦσαν εἰς αὐτὰ πρότερον, οὔτε εἰς τὰ λοιπὰ ὀρῶνται πρότε, ὅπερ βέβαια ἐπακολουθεῖ, διότι αὐταὶ εἶναι ἐσχεδιασμένα κατ' αὐτὴν τὴν μόρφωσιν τοῦ ἐμβρύου εἰς τὸν ἐγκέφαλον αὐτοῦ. Οὕτως ἔνεσιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ῥοπή τις καὶ κλίσις ἔμφυτος πρὸς τὸ μαυθάνειν, καὶ ἀδυνατεῖ πᾶσα βία νὰ ὀπισθοδρομήσῃ ἢ νὰ μηδενίσῃ ταύτην τὴν κλίσιν. γίνεται ὅμως ὀρατὴ ὄχι κατ' αὐτὴν τὴν γέννεσιν, ἀλλὰ μετὰ παρελευσιν χρόνου τινός. Οὕτως ἡ χελιδὼν κατασκευάζει τὴν ἑαυτῆς φωλεὰν οὐδέποτε ἐκ χόρτων ἢ ἄλλης ὕλης, ἀλλὰ πάντοτε ἐκ πηλοῦ. Οὕτως ἡ μὲν γαλῆ καταδιώκει τοὺς μύας, ὁ δὲ κύων τοὺς λαγῶους, ὁ δὲ λύκος τὰ πρόβατα, καὶ οἱ ἰχθύες τοὺς ἰχθύας. Οὕτως ἡ τίγρις εἶναι ἐχθρὸς ἄσπονδος παντὸς φέροντος εἰκόνα ζωῆς, ὥς οὔτε περιποιήσεις, οὔτε ἀπειλαὶ οἶδασι νὰ μαλλάξωσι τὴν φυσικὴν αὐτῆς ὀρμὴν κατὰ τῶν ζώωντων.

323. Ὀρμέμφυτον βέβαια εἶναι καὶ ὅπερ ἐμφανίζεται εἰς τὰς διαφόρους ἐποχὰς τῆς ζωῆς, ἔνεκα βέβαια τῆς ἐκτυλίξεώς τινος μέλους. Οὕτως ἡμεῖς βλέπομεν νέας διαθέσεις καὶ νέας κλίσεις εἰς τὰ ζῶα, εὐθύς ὅπου τὰ γεννητικὰ αὐτῶν μόρια ἀρχοῦνται τῆς ἑαυτῶν λειτουργίας, ἀνευ τινος προὑπαρχούσης γνώσεως ἢ διδασκαλίας. Καὶ ἡ ἀμετρος ἀγάπη τῶν μητέρων πρὸς τὰ τέκνα αὐτῶν τί ἄλλο

εἶναι, ἢ ὀρμέμφυτον; Τοιοῦτον δέ τι φαίνεται καὶ τὸ ἔ-
 ρος τινῶν ἰχθύων, οἵτινες ὄντες κάτοικοι ἐνὸς μέρους,
 ἐν καιρῷ τῆς τεκνογονίας αὐτῶν ἀλλάττουσι κατοίκησιν,
 μετὰ δὲ τὸν γόνου ἐπιστρέφουσι πάλιν ἐκεῖ, καὶ τοῦτο ἀ-
 καταπαύσις. Ἰχθύες, λέγω, κάτοικοι τῆς θαλάσσης με-
 ταφέρονται χρόνου διορισμένον εἰς γλυκὺ ὕδωρ πρὸς τὸ
 ἔργον τῆς τεκνοποιίας, εἶτα τούτου ἐκτελεσθέντος, ἐπι-
 στρέφουσιν εἰς τὴν ἑαυτῶν κατοικίαν. καὶ ἐξ ἐναντίας, ἄλ-
 λοι ἰχθύες κάτοικοι τοῦ γλυκοῦ ὕδατος μεταβχίνουσιν ἔ-
 νεκα τῆς τεκνογονίας εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μετὰ τὸ ἔρ-
 γον πάλιν ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν ἑαυτῶν κατοικίαν. Ὁμοίον
 δέ τι ἐκτελοῦσι καὶ οἱ ἰχθύες οἱ ὄντες κάτοικοι τοῦ Εὐ-
 ξείνου Πόντου καὶ ἄλλων πελαγῶν, ἀλλάττοντες τὰ πε-
 λάγη δηλονότι εἰς ἰώρας ὠριπμένας.

324. Ὅτι λοιπὸν δίδονται κινήσεις καὶ λειτουργίαι
 ῥοπιῶν ἐμφύτων εἰς ἅπαντα τὰ εἶδη τῶν ζώων καὶ εἰς αὐ-
 τὸν τὸν ἄνθρωπον, οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφιβάλη, ὡς οὐ-
 σης μάρτυρος τῆς ὀσημέραι παρατηρήσεως. Τίς ὁμως
 εἶναι ἡ τούτων αἰτία, τοῦτο δὲν εἶναι τοσοῦτον ἴσως γνῶ-
 ζόν. Εἶναι δὲ ναί τινες, οἵτινες θέλουσι τοῦτο τὸ ὀρμέμ-
 φυτον τοιαύτην δύναμιν ἄλογον, οἷα δηλ, εἶναι ἐν μὲν τῷ
 ἀνθρώπῳ τὸ λογικόν, ἐν δὲ τῷ ζῳῷ ἡ αἰσθητικότης, ἧς
 ἔνεκα τὰ ζῷα κινουῦνται πρὸς τι, ὡς δηλονότι τὸ βρέφος
 πρὸς ἐκρόφησιν τοῦ γάλακτος, πλὴν τοῦτο ἴσως εἶναι ἐ-
 σερρημένον πάσης πιθανότητος. Καθότι τὸ νὰ δώπητις
 τοσαῦτα διαφορετικὰ ὀρμέμφυτα ἢ ἔνσικτα, ὅσα εἶναι
 τὰ εἶδη τῶν ζώων, τοῦτο ἤθελεν εἶναι ὡσάν νὰ ἔδιδεν
 ὅτι τὸ ὀρμέμφυτον γεννᾶται ἐκ τοῦ διαφόρου διοργανισμοῦ

τῶν ζώων ἐκάστου εἴδους, ἢ ὅτι εἰς τοῦτο τὸ εἶδος ἔπειτα αὕτη ἢ διέθεσις: ὅ ἐστιν ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ διαφόρου διοργανισμοῦ αὐτῶν, καὶ ἔχει δύναμις τις ἰδιοσύστατος, ὅπερ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, ἂν ἔλεγεν ὅτι τὸ ὀρμέμφυτον εἶναι ὀρμέμφυτον. Ἴσως ὅμως ἔλεγέ τις πλέον, ἂν ἔλεγε τὸ ὀρμέμφυτον αἰσθησιν πεποιωμένην ἕνεκα τοῦ διοργανισμοῦ τῶν ζώων. Καθότι ἕκαστον τῶν ζώων εἶναι ναὶ αἰσθητικὸν ἐκ φύσεως: ὅ ἐστιν εἶναι πεπροικισμένον μὲ ψυχὴν αἰσθητικὴν ἐκ φύσεως, πλην ὅτος τοῦ διοργανισμοῦ τοῦ σώματος ἀναντιρρήτως ἐκάστου εἴδους ἀλλοίου, ἀλλοῖα ἤθελον εἶναι καὶ τὰ τούτων ἀποτελέσματα. Εἴτε ὅμως δύναμις τις ἰδιοσύστατος εἶναι τὸ ὀρμέμφυτον εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἴτε ἀποτέλεσμα τοῦ διοργανισμοῦ αὐτοῦ, δὲν δύναται νὰ ἀλλάξῃ ὀλοτελῶς τὰς αὐτοῦ ἀποφάσεις, ἀλλ' ἢ βούλησις καὶ τὸ λογικὸν αὐτοῦ ἔχουσι τοσαύτην ἰσχύον ἐπ' αὐτὸ, ὥς δύναται ἔχει μόνον νὰ τὸ αὐξήσωσιν ἢ νὰ τὸ σμικρύνωσιν, ἀλλὰ καὶ παντελῶς νὰ τὸ μηδενίσωσι. Καθότι καθ' ἣν στιγμήν ὁ ἄνθρωπος διοργανίζεται, κατ' αὐτὴν ταύτην κατασκευάζεται καὶ αὐτεξούσιος (274).

325. Ὡς λείπεται νὰ θεωρηθῇ, ἂν ἡ συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια κινῶσι τὴν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου: ὅ ἐστιν ἂν συμβάλλωσιν εἰς τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ.

Ἡ συμπάθεια λοιπὸν καὶ ἀντιπάθεια ἑκατέρω εἰαρεῖται εἰς φυσικὴν καὶ ἠθικὴν. Καὶ φυσικὴν συμπάθειαν ὀνομάζουσιν οὐδὲν ἄλλο, ἢ αὐτὸν τὸν νόμον τῆς φύσεως: τῆς πρὸς ἀλληλα λέγω τῶν μορίων ἕλξεως. καὶ ἐπομένως ἀντιπάθειαν, αὐτὸν τὸν νόμον τῆς φύσεως: τῆς τῶν μορίων ὑπ' ἀλλήλων ὠθήσεως. Ὅτι

λοιπὸν ἐνεῖσιν ἐν τοῖς σώμασιν οὗτοι οἱ νόμοι τῆς φύσεως: ἡ συμπάθεια λέγω καὶ ἀντιπάθεια, ἡ φυσικὴ ἐξάγει τὸ πρᾶγμα ἔξω πάσης ἀντιλογίας. Καθότι ἂν ἔλλειπεν ὁ νόμος τῆς ἑλξεως ἐκ τῶν μερίων ἐκάστου σώματος, εἴτε ἡ συμπάθεια, δὲν ἤθελεν εἶναι λόγος τοῦ νὰ διαμένωσι ταῦτα συνημμένα πρὸς ἄλληλα. Καὶ ἂν ἔλλειπεν ὁ νόμος τῆς ὠθήσεως ἐκ τῶν μερίων τῶν σωμάτων, εἴτε ἡ ἀντιπάθεια, δὲν ἤθελεν εἶναι λόγος τις οὔτε τῆς τῶν πύρων ὑπάρξεως ἐν ἐκάσῳ σώματι, οὔτε τῆς τοῦ ἐλαίου καὶ ὕδατος τῶν μερίων ἀπ' ἀλλήλων ὠθήσεως. Ὡς ἕκαστος ὁρᾷ ὅτι ἡ φυσικὴ συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ αὐτὸ τὸ ὁρμέφυτον τῶν ἀψύχων. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἐνταῦθα οἱ φυσικοὶ καὶ χημικοὶ ἔλαβον τὰς λέξεις: συμπάθειαν λέγω καὶ ἀντιπάθειαν, μεταφορικῶς ἐκ τῶν ἠθικῶν, καὶ ὄχι ὅτι συμπάσχουσι καὶ τὰ ἀψυχα.

326. Ἴσως ὅμως δὲν ἤθελεν εἶναι πόρρω ἀληθείας τὸ νὰ ἀνάξη τις καὶ εἰς αὐτὰ τὰ αἰσθήματα τὴν φυσικὴν συμπάθειαν καὶ ἀντιπάθειαν. Καθότι ἐπειδὴ καὶ εἰς ἕκαστον αἰσθημα ἐκάστου αἰσθητηρίου ὁκολουθεῖ ἀρέσκειά τις ἢ δυσἀρέσκεια εἰς τὸν ἄνθρωπον, δὲν ἤθελεν εἶναι ξένου τὸ νὰ ἐκκληφθῶσι ταῦτα ὡς ἄλλη ἑλξίς καὶ ἄλλη ὠθήσις, ἅπερ δηλονότι ἀφ' οὗ γένωσι καταληπτὰ εἰς τὴν ψυχὴν, ὀνομάζονται αἰσθήματα. Εἴτε ὅμως πρέπει τὰ αἰσθήματα νὰ ὀνομασθῶσι φυσικὴ συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια, εἴτε μὴ, εἶναι ἔξω πάσης ἀντιλογίας ὅτι ἡ τοιαύτη συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια ἐμποιοῦσιν οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν εἰς τὰς ἀποφάνσεις τοῦ ἀνθρώπου, εἴτε εἰς τὴν βούλησιν αὐτοῦ. Καθότι τὰ ἀρεστὰ καὶ τὰ φευκτὰ αἰσθη-

ματα ἢ αἰσθητὰ δὲν εἶναι ἄλλο, εἴμῃ αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ καὶ κακὰ, ἅπερ ἐκ φύσεως ὁ ἄνθρωπος ἐκδιώκει ἢ ἐκφεύγει.

327. Ὡς εὖ λείπεται νὰ θεωρηθῇ ἂν ἡ ἠθικὴ συμ-
πάθεια καὶ ἀντιπάθεια κινῶσι τὴν βούλησιν τοῦ ἀνθρώ-
που, ὡς δηλονότι κοινῶς δοξάζεται. Εἶναι ὅμως τοῖς πᾶ-
σιν ἰμολογούμενον ὅτι εἰς τὴν πρώτην ἀπάντησιν ἐνὸς ἀ-
γνώστου ἀνθρώπου, λαμβάνει τις κλίσιν τινὰ πολλάκις ἢ
ἀποσροφήν. Καὶ ἔστιν οὐδεὶς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅς τις ἐσθίων
ἄρτον δὲν ἐδοκίμασε ταύτην τὴν κλίσιν ἢ ἔκκλισιν, ὅπερ
δηλονότι εἶναι ἡ λεγομένη ἠθικὴ συμπάθεια καὶ ἀντιπά-
θεια. Ἐγὼ, φέρε εἰπεῖν, ὑπάγω εἰς τὴν παλαίσραν. .
βλέπω δύο παλαισὰς περιπεπλεγμένους τὰς χεῖρας, οὗς
περ εἶδον οὐδέποτε. . καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἐγὼ εὐχομαι νί-
κην ὑπὲρ τοῦ ἐνός, καὶ ἡτταν ὑπὲρ τοῦ ἐτέρου. Ὡς εὖ ἡ
ἐμὴ βούλησις κινεῖται ἔκτινος; ὅπερ εἶναι ἡ λεγομένη συμ-
πάθεια καὶ ἀντιπάθεια.

Ὅτι λοιπὸν εἶδεται τοῦτο τὸ φαινόμενον ἢ ἀποτέ-
λεσμα, οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ ὁ λόγος ὅμως αὐτοῦ
ἴσως εἶναι σκιαρὸς. Πλὴν ἐν γένει οἱ μεταφυσικοὶ κλί-
νουσι νὰ δοξάζωσιν ὅτι ἕνεσί τι εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅπερ
διατίθῃσι συμπαθῶς ἢ ἀντιπαθῶς τὸν ὄρῶντα, ὅθεν καὶ
συμπάθειαν ἢ ἀντιπάθειαν αὐτὸ ὠνόμασαν. » Ὡς εὖ συμ-
πάθεια, κατὰ τοὺς μεταφυσικοὺς, ἢ ἀντιπάθεια ἤθελεν
εἶναι αἰτία τις ἄγνωστος ἐξωτερικὴ κινουσα τὸν ἄνθρωπον
πρὸς τι ἢ ἔκτινος, ἢ τις κατὰ τὴν δόξαν αὐτῶν διαφέρει τῆς
αἰτίας τῆς τε φιλίας καὶ ἔχθρας: τουτέστι τοῦ λογικοῦ. Καθ-
ὅτι ἄντις λάβῃ βλάβην ὑπό τινος, οὗτος μὲν μισεῖ αὐτὸν,
πλὴν ὅχι ἀπλῶς, ἀλλ' ἐκ μὲν τοῦ ἐνός μέρους, ἐξετάζει

καὶ πολυπραγμονεῖ τὸ πρᾶγμα πανταχόθεν, ἀναλύων αὐτὸ λεπτομερῶς, ἐκ δὲ τοῦ ἐγέρου, διότι ἀνακρίνευκαὶ θειορρεῖ καὶ τὸν ποιητὴν τῆς βλάβης, καὶ τοῦτο ποιῶν πολλάκις, συνδέει τοσοῦτον ἰσχυρῶς ταύτας τὰς δύο ιδέας: βλάβην λέγω καὶ βλάψαντα: ἢ ἂν θέλης αἰσθημα καὶ αἰσθητὸν, ὡς τὰ ἐκτελεῖ ἓν, καὶ οὕτως αὐτὸς ἔχει τοιαύτην ἀποσροφήν τοῦ βλάψαντος, ὅσην καὶ τῆς βλάβης ἢ ἀδικίας, ὅμοιον δέ τι θεωρεῖται καὶ περὶ τοῦ φίλου. "Ὡς οὖν ὁ ἄνθρωπος καὶ μισεῖ καὶ φιλεῖ τινα ὅχι δι' ἄλλο, εἰμὴ διότι ἔρθασε νὰ σοχασθῇ τὸν ἐχθρὸν ἢ φίλον, ὡς αὐτὴν τὴν κακίαν ἢ ἀρετὴν, ὅπερ εἶναι τῆς βουλήσεως (262), καὶ προγίνεται ὑπὸ τοῦ λογιστικοῦ. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀκολουθεῖ καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν ἀντιπάθειαν ἢ συμπάθειαν. Καθότι ἐκεῖ καὶ ἀποσρέφεται τις καὶ ἀγαπᾷ τινα, ὄντα διόλου ἄγνωστον εἰς αὐτόν. "Ὡς ἐνεσιν ἐν τῷ ὀρατῷ τι, ὅπερ κινεῖ τὴν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου».

328. Ἐγὼ ὅμως νομίζω ὅτι τοῦτο δὲν ἔχεται ἀληθείας. Καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος. Ἄν- ἡ φυσικὴ συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια ἦν ἐκ φύσεως: ὅ ἐσιν ἄντις ἐφίλει καὶ ἀπεσρέφεται ὅχι ἄλλοθεν, εἰμὴ ἕνεκα τῆς τοιαύτης ἐνεργείας τοῦ ὀρατοῦ πρὸς αὐτόν, τίνος ἕνεκεν εἰς ἓν λεπτὸν νὰ μεταβάλληται ἡ συμπάθεια εἰς ἀντιπάθειαν, καὶ ἡ ἀντιπάθεια εἰς συμπάθειαν; Καθότι ἔχοντος ἐμοῦ κλίσιν πρὸς τινα, ὡς νὰ μὲ εὐχαρισῇ ἢ τούτου ἔντευξις καὶ συνανασροφή: ὅπερ ἐσιν ἔχοντος συμπάθειαν πρὸς τινα, ἂν οὗτος μόνον μὲ ὑβρίση ἢ μοι δώσῃ ἐν ῥάπισμα, ἢ ἐμὴ κλίσις ἀμέσως τέτραπται εἰς ἀποσροφήν: ὡς κίνησις τις τῆς χειρὸς ἢ τῆς γλώττης ἔτρεψε τὴν ἐμὴν συμπάθειαν: τουτέστι

πράγμα φυσικὸν καὶ συμπεφυκὸς μὲ τὸ ἐκείνου πρόσωπον, εἰς ἀντιπάθειαν: ὃ ἐστὶν εἰς πρᾶγμα φυσικὸν! Τὸ ἀσεῖον ὅμως εἶναι ὅτι καὶ εὐεργεσία τις τοῦ ὑβρίζουθ' θέλει τρέψει τὴν ἐμὴν ἀντιπάθειαν εἰς συμπάθειαν. . . καὶ ἔτι πλέον ὑποψία τις ὅτι ὁ ἐμὸς εὐεργέτης ζητεῖ νὰ μὲ φονεύσῃ, θέλει αὐθις μετατρέψει τὴν ἐμὴν συμπάθειαν εἰς ἀντιπάθειαν. Ὡς ἡ συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια ὄν εἶναι ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐπίκτητα.

329. Ἄλλ'— ἂν ἦναι ἐπίκτητα, ἤθελεν εἰποῖ τις, τίνος ἕνεκεν νὰ ἀπατῶνται εἰς ἄγνωστα πρόσωπα, τοῦτο δὲν ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, εἶναι μὴ ἐπίκτητα;

Συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια ἠθικῆ, ὡς εἶδομεν (326), εἶναι οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ κλίσις τις ἢ ἀποστροφή τινος ἕκτινος, ἥσπερ τὸ αἷτιον ζητεῖται. Ἄλλ', ὡς φαίνεται, εἰώθασι οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἀγνοῶσι τι, νὰ τὸ ἐμφανίζωσι διὰ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτοῦ, εἶσα σαρκούντες τὸ ἀποτέλεσμα νὰ τὸ ἐκλαμβάνωσιν ὡς αἰτίαν, καὶ τοιοῦτον τι, ὡς φαίνεται, ἠκολούθησε καὶ εἰς τὴν συμπάθειαν καὶ ἀντιπάθειαν. . .

Ἡ καθημερινὴ ὅμως παρατήρησις θέλει ὅτι ἄντις φαγῶν τι φαγητὸν ἐμέση, οὗτος εἰς τὸ ἐξῆς ἔχει μόνον ἀδυνατεῖ νὰ τὸ φάγῃ, ὡς καὶ πρότερον, ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς τὸ ἀπλῶς ὄνομα αὐτοῦ αὐτὸς δοκιμάζει ναυτίαν εἴτε κλίειν τινὰ πρὸς ἐμετόν. Ἄλλὰ— τοῦτο τι ἄλλο σημαίνει, εἰμὴ ὅτι ἡμεῖς ἀνάγομεν εἰς τὸ ἔνομα τὰς ιδιότητας τοῦ πράγματος: ὃ ἐστὶν ὅτι ἡμεῖς ἀνάγομεν εἰς τι, ὅπερ αὐτὸ θὲν ἔχει; Τοῦτο αὐτὸ λοιπὸν ἐκτελοῦσι βέβαια εἰς ἡμᾶς καὶ τὰ ἠθικά. Τὸ ἔνομα λέγω ἐνὸς διαπύρου ἐ-

χθροῦ ἐκτελεῖ εἰς ἡμᾶς, ὅπερ καὶ ἡ Θεία αὐτοῦ: τουτέστι κλείει τὴν καρδίαν ἡμῶν, γάννοῖ διὰ τῆς ὀχρυσείας τὸ πρόσωπον, καὶ συσέλλει τὴν ἀναπνοὴν, ὡς καὶ ἡ Θεία αὐτοῦ. Ἄλλᾳ - τοῦτο πῶς ἄλλως ἤθελεν ἀκολουθήσει εἰς ἡμᾶς, ἂν ἡμεῖς δὲν εἴχομεν συνδιασμόν τοῦ ὀνόματος μὲν τὴν Θείαν αὐτοῦ, καὶ τῆς Θείας μὲ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; Ὡς ὄνομα, Θεία, καὶ ψυχὴ αὐτοῦ δι' ἡμᾶς εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτό. Ἔτι δὲ καὶ - ἡ λέξις Φυσιογνωμία, ἣτις σημαίνει τὸ ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν σημείων τοῦ προσώπου νὰ διακρίνηται τὰ εὐδόμυχα, τὶ ἄλλο ἐμφανίζει, εἰμὴ ὅτι ἡμεῖς ἐκλαμβάνομεν τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα ἀντὶ τῶν εὐδομύχων ἢ γνώμης; Τοῦτο λοιπὸν εἶναι ἓν διδόμενον.

β'. Ἡμεῖς μὲν ἐκ τῶν ἀτομικῶν πάντοτε φθάνομεν εἰς τὰ γενικά, πλὴν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ μόνου ἑνὸς ἀτομικοῦ μεταβλίνομεν εἰς τὸ γενικόν. "Αὐ, φέρε εἰπεῖν, εὐθύς ὅπου φθάσῃ τις εἰς ξένου τόπου, διασθῆ ἀπλῶς ὑπότινος, οὗτος θέλει σοχασθῆ ἅπαντας τοὺς ἐκεῖ κατοίκους κακούς. . . καὶ ἐξ ἐναντίας, ἂν λάβῃ ὑποδεξίωσιν καὶ φιλοφροσύνην ὑπότινος ἄνευ προὔπαρχοῦσιν φιλίας, οὗτος θέλει σοχασθῆ ἅπαντας τοὺς ἐκεῖ κατοίκους ἀγαθούς. Καὶ περὶ τοῦ Καρτεσίου λέγουσιν ὅτι, ἐπειδὴ εἰς τὴν νεότητά αὐτοῦ ἠγάπησε μίαν παραβλῶπα, διὰ τοῦτο εἰς ἅπασαν τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἐδοκίμαζε κλίσειν τινὰ καὶ συμπάθειαν πρὸς πᾶσαν παραβλῶπα: ὃ ἐστὶν εἶχε συμπάθειαν πρὸς αὐτάς. Τούτων λοιπὸν δοθέντων, ἰδοὺ πῶς ἤθελε προχωρήσει τις εἰς τὸν λόγον τῆς συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας.

Ἡμεῖς ζῶμεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἐπομένως ἕκαστός

ἡμῶν δέχεται καὶ εὐποιίας καὶ βλάβας ἐκ τῶν κατοίκων
 αὐτοῦ: ὁ ἕστιν ἕκαστος ἡμῶν ἔχει ἴδια ἀγαθὰ καὶ ἴδια
 κακὰ, εἴτε φίλους καὶ ἐχθρούς. Ἐν ᾧ λοιπὸν οἱ ἄν-
 θρωποι ποιῶσιν εἰς ἡμᾶς εὖ ἢ τὰ ἀνάπαλιν: τουτέστιν
 ἀγαθὰ ἢ κακὰ, ἡμεῖς ἀναφέρομεν ταῦτα εἰς τὸν χαρα-
 κτήρα τοῦ προσώπου αὐτῶν, ζωγραφίζοντες ἀπολύτως
 τὴν εἰκόνα τῆς ἀγαθότητος καὶ κακίας, καὶ οὕτω τάτ-
 τομεν αὐτὴν ἐντὸς τοῦ ἐγκεφάλου ἡμῶν: ἢ ἂν θέλης κα-
 τασκευάζομεν ἀρχέτυπον ἀρετῆς καὶ κακίας. Ὡς εὐθύς
 ὅπου ἠθέλαμεν ἀπαντήσοι καθ' ὁδὸν τινὰ ἔχοντα ὁμοίωσιν
 τοῦ ἀρχετύπου, ἂν μὲν τοῦ ἀγαθοῦ, αἰσθανόμεθα κλίσειν
 τινὰ πρὸς αὐτόν, ἂν δὲ τοῦ κακοῦ, ἔκκλισιν: ὅπερ ἔστιν οὐδὲν
 ἄλλο, ἢ ἡ λεγομένη συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια. Ὡς ἕκα-
 στος ὁρᾷ ὅτι συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια δὲν εἶναι δυνάμεις τις
 ἐξωτερικῆ, κινουσα τὴν βούλησιν τῆ ἀνθρώπου, ἀλλὰ δόξα
 ἡμετέρα, ἣτις εἶναι ἔργον τοῦ λογισικοῦ. Σημεῖον δ' ὅτι ἡ
 συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια κρέμαται ἐξ αὐθεντοῦ ἄλλου, ἢ
 ἐκ τοῦ λογισικοῦ: ὅπερ εἶναι ὅτι ἂν λαβῶν τις συμπάθειαν
 πρὸς τινὰ, μάθῃ ὅτι εἶναι πατροκτόνος, εὐθύς τὸν ἀπο-
 σρέφεται. . . καὶ ἐξ ἐναντίας ἂν λαβῶν πρὸς τινὰ ἀντιπά-
 θειαν, μάθῃ ὅτι εἶναι μεγάλων ἀρετῶν ἢ τοῦ, εὐθύς
 μεταβάλλει τὴν ἀντιπάθειαν εἰς συμπάθειαν. Τοῦτο δ'
 ἐπιβεβαιούται, καὶ διότι ἡμεῖς ἀπαξάπαντες ἔχομεν συμ-
 πάθειαν ἢ ἀντιπάθειαν πρὸς τι εἶδος ζῶων ὀλόκληρον, εἴτε
 πρὸς ἅπαντα τὰ ἄτομα: τουτέστιν ἅπαντες ἡμεῖς ἔχομεν
 συμπάθειαν μὲν πρὸς ἅπαντα τὰ ἀρνία, ἀντιπάθειαν δὲ
 πρὸς ἕκαστον ὄφιν καὶ σκορπίον. Πόθεν - λοιπὸν γεννᾶται
 κῦτη ἢ ἀντιπάθεια ἢ συμπάθεια πρὸς ἕκαστον ἡμῶν; Καί-

τίς οἶδεν, ἂν καὶ ἕκαστος μῦς, καὶ ἕκαστος λαγῶς, καὶ ἕκαστον πρόβατον δὲν πιάσχει τὸ αὐτὸ πρὸς πᾶσαν γαλῆν, πρὸς πάντα κύνα, καὶ πρὸς πάντα λύκον; Ὡς ἂν ἡ συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια ἦναι ἔργον τοῦ λογιστικοῦ, ἐπομένον εἶναι αἰ ἀποφάνσεις τῆς ψυχῆς, εἴτε ἡ ἡμετέρα βούλησις νὰ λαμβάνη οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν ἐξωτερικῆς τινος αἰτίας.

Οὔτε ὅμως τὰ ὄρεκτὰ οὔτε τὰ βουλευτὰ εἶναι τοιαῦτα ἀκαταπαύτως, ἀλλὰ περὶ ἓν τέταρτον τῆς ἡμέρας παύουσιν ἀπὸ τοῦ νὰ ἦναι τοιαῦτα: τουτέστι βουλευτὰ ἢ ὄρεκτὰ, καὶ ἐπομένως παύει πᾶσα κίνησις ἐνεργειῶν, ὅπερ τότε λέγεται ὅτι ὑπνώττει ὁ ἄνθρωπος, ὡς λείπεται καὶ ἡ θεωρία τοῦ ὕπνου.

Κ Ε Φ. ΙΖ΄.

Περὶ ὕπνου, ἐνυπνίων, νυκτάλωπος παραφροσύνης καὶ μωρίας.

330. **Ἡ**μεῖς εἶδομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται, καὶ ὅτι αἰσθάνεται διὰ τῶν πέντε αἰσθητηρίων, καὶ ἔτι ὅτι κινεῖται: ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον ὅτι εἶναι ζῶον. Πλὴν αὐτὸς, ὡσαύτως καὶ τὰ λοιπὰ βέβαια ζῶα, οὔτε αἰσθάνεται, οὔτε κινεῖται ἀκαταπαύτως, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ βλέπῃ, ἀπὸ τοῦ νὰ ἀκούῃ, ἀπὸ τοῦ νὰ ὁ-